

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια (Sutta Piṭaka -
Aṭṭhakathā)

2. Η συλλογή των μεσαίου μήκους ομιλιών - Σχόλια
(2. Majjhima Nikāya - Aṭṭhakathā)

3. Σχόλια για τις τελευταίες πενήντα ομιλίες (3. Uparipaṇṇāsa-
aṭṭhakathā)

3. Το κεφάλαιο για την κενότητα (3. Suññatavaggo)

PaliVerse

2. Η συλλογή των μεσαίου μήκους ομιλιών - Σχόλια

3. Σχόλια για τις τελευταίες πενήντα ομιλίες

3. Suññatavaggo

1. Cūḷasuññatasuttavaṇṇanā

176. Evaṃ me sutanti cūḷasuññatasuttaṃ. Tattha ekamidanti therō kira bhagavato vattaṃ katvā attano divāṭṭhānaṃ gantvā kālaparicchedaṃ katvā nibbānārammaṇaṃ suññatāphalasamāpattiṃ appetvā nisinno yathāparicchedena vutṭhāsi. Athassa saṅkhārā suññato upaṭṭhahimsu. So suññatākathaṃ sotukāmo jāto. Athassa etadahosi - “na kho pana sakkā dhurena dhuraṃ paharantena viya gantvā ‘suññatākathaṃ me, bhante, kathethā’ti bhagavantaṃ vattaṃ, handāhaṃ yaṃ me bhagavā nagarakaṃ upanissāya viharanto ekaṃ kathaṃ kathesi, taṃ sāremi, evaṃ me bhagavā suññatākathaṃ kathessatī’ti dasabalaṃ sārento ekamidantiādīmāha.

Tattha idanti nipātamattameva. Kaccimetāṃ, bhanteti therō ekapade ṭhatvā saṭṭhipadasahassāni uggahetvā dhāretuṃ samattho, kiṃ so “suññatāvihārenā’ti ekaṃ padaṃ dhāretuṃ na sakkhissati, sotukāmena pana jānantena viya pucchituṃ na vaṭṭati, pākaṃ katvā vitthāriyamānaṃ suññatākathaṃ sotukāmo ajānanto viya evamāha. Eko ajānantopi jānanto viya hoti, therō evarūpaṃ kohaṇṇaṃ kiṃ karissati, attano jānanaṭṭhānēpi bhagavato apacitiṃ dassetvā “kaccimeta”ntiādīmāha.

Pubbepīti paṭhamabodhiyaṃ nagarakaṃ upanissāya viharāṇakālepi. Etarahipīti idānīpi. Evaṃ pana vatvā cintesi - “ānando suññatākathaṃ sotukāmo, eko pana sotuṃ sakkoti, na uggahetuṃ, eko sotumpi uggahetumpi sakkoti, na kathetuṃ, ānando pana sotumpi sakkoti uggahetumpi kathetumpi, suññatākatha”nti. Iti taṃ kathento seyyathāpītiādīmāha. Tattha suñño hatthigavāssavaḷavenāti tattha kaṭṭharūpapotthakarūpacittarūpavasena katā hatthiādayo atthi, vessavaṇaṃ mandhātādīnaṃ ṭhitaṭṭhāne cittakammavasena katampi, ratanaparikkhatānaṃ vātapānadvārabandhamāñcapīṭhādīnaṃ vasena saṇṭhitampi, jiṇṇapaṭisaṅkharāṇatthaṃ ṭhapitampi jātarūparajataṃ atthi, kaṭṭharūpādivasena katā dhammasavanapañhapucchanādivasena āgacchantā ca itthipurisāpi atthi, tasmā na so tehi suñño. Indriyabaddhānaṃ saviññāṇakānaṃ hatthiādīnaṃ, icchiticchitakkhaṇe paribhuñjitabbassa jātarūparajatassa, nibaddhavāsaṃ vasantānaṃ itthipurisānañca abhāvaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ.

Bhikkhusaṅghaṃ paṭiccāti bhikkhūsu hi piṇḍāya pavitṭhesupī vihārabhattaṃ sādiyantehi bhikkhūhi ceva gilānagilānupaṭṭhākauddesacīvarakammapasutādīhi ca bhikkhūhi so asuññoṃ hoti, iti niccampi bhikkhūnaṃ atthitāya evamāha. Ekattanti ekabhāvaṃ, ekaṃ asuññataṃ atthīti attho. Eko asuññabhāvo atthīti vuttaṃ hoti. Amanasikarivāti citte akatvā anāvajjitvā apaccavekkhitvā. Gāmasaṇṇanti gāmoti pavattavasena vā kilesavasena vā uppannaṃ gāmasaṇṇaṃ. Manussasaṇṇāyapi eseṃ nayo. Araññasāṇaṃ paṭicca manasi karoti ekattanti idaṃ araṇṇaṃ, ayaṃ rukkho, ayaṃ pabbato, ayaṃ nīlobhāso vanasaṇḍoti evaṃ ekaṃ araṇṇaṃ yeva paṭicca araṇṇasaṇṇaṃ manasi karoti. Pakkhandatīti otarati. Adhimuccatīti evanti

adhimuccati. Ye assu darathāti ye ca pavattadarathā vā kilesadarathā vā gāmasaññaṃ paṭicca bhaveyyuṃ, te idha araṇṇasaññaṃ na santi. Dutiyapadepi eseva nayo. Atthi cevāyanti ayaṃ pana ekaṃ araṇṇasaññaṃ paṭicca uppajjamānā pavattadarathamattā atthi.

Yañhi kho tattha na hotīti yaṃ migāramātupāsāde hatthiādayo viya imissā araṇṇasaññaṃ gāmasaññaṃ manussasaññaṃ āvasena uppajjamānaṃ pavattadarathakilesadarathajātaṃ, taṃ na hoti. Yaṃ pana tattha avasiṭṭhanti yaṃ migāramātupāsāde bhikkhusaṅgho viya tattha araṇṇasaññaṃ pavattadarathamattaṃ avasiṭṭhaṃ hoti. Taṃ santamidaṃ atthīti pajānāti taṃ vijjamānameva “atthi ida”nti pajānāti, suññatāvakkantīti suññatānibbatti.

177. Amanasikaritvā manussasaññaṃ idha gāmasaññaṃ na gaṇhāti. Kasmā? Evaṃ kirassa ahosi - “manussasaññaṃ gāmasaññaṃ nivattetvā, araṇṇasaññaṃ manussasaññaṃ, pathavisaññaṃ araṇṇasaññaṃ, ākāśānañcāyatanasaññaṃ pathavisaññaṃ...pe... nevasaññaṃ āyatanasaññaṃ ākiñcaññāyatanasaññaṃ, vipassanāya nevasaññaṃ āyatanasaññaṃ, maggena vipassanaṃ nivattetvā anupubbena accantasūññataṃ nāma dassessāmī”ti. Tasmā evaṃ desanaṃ ārabhi. Tattha pathavisaññaṃ kasmā araṇṇasaññaṃ pahāya pathavisaññaṃ manasi karoti? Araṇṇasaññaṃ visesānadhigamanato. Yathā hi purisassa ramaṇīyaṃ khettaṭṭhānaṃ disvā - “idha vuttā sāliādayo suṭṭhu sampajjissanti, mahālābhaṃ labhissāmī”ti sattakkhattumpi khettaṭṭhānaṃ olokentassa sāliādayo na sampajjanteva, sace pana taṃ ṭhānaṃ vihatakhāṇukakaṇṭakaṃ katvā kasitvā vapati, evaṃ sante sampajjanti, evameva - “idaṃ araṇṇaṃ, ayaṃ rukkho, ayaṃ pabbato, ayaṃ nīlobhāso vanasaṇḍo”ti sacepi sattakkhattuṃ araṇṇasaññaṃ manasi karoti, nevūpacāraṃ na samādhimā pāpuṇāti, pathavisaññaṃ panassa dhuvasavanaṃ kammaṭṭhānaṃ pathavīkasiṇaṃ parikammaṃ katvā jhānāni nibbattetvā jhānapadaṭṭhānampi vipassanaṃ vadḍhetvā sakkā arahattaṃ pāpuṇituṃ. Tasmā araṇṇasaññaṃ pahāya pathavisaññaṃ manasi karoti. Paṭiccāti paṭicca sambhūtaṃ.

Idāni yasmiṃ pathavīkasiṇe so pathavisaññaṃ hoti, tassa opammadassanatthaṃ seyyathāpītiādimāha. Tattha usabhassa etanti āsabhāṃ. Aññesaṃ pana gunnaṃ gaṇḍāpi honti pahārāpi. Tesañhi cammaṃ pasāriyamānaṃ nibbalikaṃ na hoti, usabhassa lakkhaṇasampannatāya te dosā natthi. Tasmā tassa cammaṃ gahitaṃ. Saṅkusatenāti khilasatena. Suvihatanti pasāretvā suṭṭhu vihatāṃ. Ūnakaṣaṇḍakuvihatañhi nibbalikaṃ na hoti, saṅkusatena vihatāṃ bheritalaṃ viya nibbalikaṃ hoti. Tasmā evamāha. Ukkūlavikkūlanti uccanīcaṃ thalaṭṭhānaṃ ninnaṭṭhānaṃ. Nadīvidugganti nadiyo ceva duggamaṭṭhānañca. Pathavisaññaṃ paṭicca manasi karoti ekattanti kasiṇapathaviyaṃ eva paṭicca sambhūtaṃ ekaṃ saññaṃ manasi karoti. Darathamattāti ito paṭṭhāya sabbavāresu pavattadarathavasena darathamattā veditabbā.

182. Animittaṃ cetosamādhinti vipassanācittasamādhimā. So hi niccanimittādivirahito animittoti vuccati. Imameva kāyanti vipassanāya vatthūṃ dasseti. Tattha imamevāti imaṃ eva catumahābhūtikaṃ. Saḷāyatanikanti saḷāyatanapaṭisaṃyuttaṃ. Jīvitapaccayāti yāva jīvitindriyānaṃ pavatti, tāva jīvitapaccayā pavattadarathamattā atthīti vuttaṃ hoti.

183. Puna animittanti vipassanāya paṭivipassanaṃ dassetuṃ vuttaṃ. Kāmāsavaṃ paṭiccāti kāmāsavaṃ paṭicca uppajjanapavattadarathā idha na santi, ariyamagge ceva ariyaphale ca natthīti vuttaṃ hoti. Imameva kāyanti imaṃ upādisesadarathadassanatthaṃ vuttaṃ. Iti manussasaññāya gāmasaññaṃ nivattetvā...pe... maggena vipassanaṃ nivattetvā anupubbena accantasaññatā nāma dassitā hoti.

184. Parisuddhanti nirupakkilesaṃ. Anuttaranti uttaravirahitaṃ sabbasetṭhaṃ. Suññatanti suññataphalasamāpattiṃ. Tasmāti yasmā atītepi, buddhapaccekaḥbuddhabuddhasāvakasaṅkhātā samaṇabrāhmaṇā. Anāgatepi, etarahipi buddhabuddhasāvakasaṅkhātā samaṇabrāhmaṇā imaṃyeva parisuddhaṃ paramaṃ anuttaraṃ suññataṃ upasampajja vihariṃsu viharissanti viharanti ca, tasmā. Sesam sabbattha uttānamevāti.

Papañcasūdanīyā majjhimanikāyaṭṭhakathāya

Cūlasuññatasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Mahāsuññatasuttavaṇṇanā

185. Evaṃ me sutanti mahāsuññatasuttaṃ. Tattha kāḷakhemakassāti chavivaṇṇena so kāḷo, khemakoti panassa nāmaṃ. Vihāroti tasmiṃyeva nigrodhārāme ekasmiṃ padese pākārena parikkhipitvā dvārakoṭṭhakaṃ māpetvā haṃsavaṭṭakādīsenāsanāni ceva maṇḍalamāḷabhojanasālādīni ca patiṭṭhapetvā kato vihāro. Sambahulāni senāsanānīti mañco pīṭhaṃ bhisibimbohanaṃ taṭṭikā cammakhaṇḍo tiṇasanthāro paṇṇasanthāro palālasanthārotiādīni paññattāni honti, mañcena mañcaṃ...pe... palālasanthāreneva palālasanthāraṃ āhacca ṭhapitāni, gaṇabhikkhūnaṃ vasanaṭṭhānasadisam ahoṣi.

Sambahulā nu khoti bhagavato bodhipallaṅkeyeva sabbakilesānaṃ samugghāṭitattā saṃsayo nāma natthi, vitakkapubbabhāgā pucchā, vitakkapubbabhāge cāyaṃ nukāro nipātamatto. Pāṭimattakaṃ gacchante avinicchito nāma na hoti. Ito kira pubbe bhagavatā dasa dvādasa bhikkhū ekaṭṭhāne vasantā na diṭṭhapubbā.

Athassa etadahosi - gaṇavāso nāmāyaṃ vaṭṭe āciṇṇasamāciṇṇo nadīotiṇṇaudakasadiṣo, nirayatiracchānayanipettivisayāsuraḥkāyesupi, manussaloka-devalokabrahmalokesupi gaṇavāsova āciṇṇo. Dasayojanasahasso hi nirayo tipucunṇabharitā nāli viya sattehi nirantaro, pañcavidhabandhanakammakāraṇakaraṇaṭṭhāne sattānaṃ pamāṇaṃ vā paricchedo vā natthi, tathā vāsīhi tacchanādiṭṭhānesu, iti gaṇabhūtāva paccanti. Tiracchānayanīyaṃ ekasmiṃ vammike upasikānaṃ pamāṇaṃ vā paricchedo vā natthi, tathā ekekabilādīsipi kipillikādīnaṃ. Tiracchānayanīyampi gaṇavāsova. Petanagarāni ca gāvutikāni aḍḍhayojanikānīpi petabharitāni honti. Evaṃ pettivisayepi gaṇavāsova. Asurabhavanaṃ dasayojanasahassaṃ kaṇṇe pakkhittasūciyā kaṇṇabilaṃ viya hoti. Iti asuraḥkāyepi gaṇavāsova. Manussaloke sāvattiyaṃ sattapaṇṇāsa kulasatasahassāni, rājagahe anto ca bahi ca aṭṭhārasa manussakoṭṭiya vasimṣu. Evaṃ aññesupi ṭhānesūti manussalokepi gaṇavāsova. Bhummadevatā ādiṃ katvā devalokabrahmalokesupi gaṇavāsova. Ekekassa hi devaputtassa aḍḍhatiyā nāṭakakoṭṭiya honti, navapi koṭṭiya honti, ekaṭṭhāne dasasahassāpi brahmāno vasanti.

Tato cintesi - “mayā satasahassakappādhikāni cattāri asaṅkhyeyyāni gaṇavāsaviddhamsanattham dasa pāramiyo pūritā, ime ca bhikkhū ito paṭṭhāyeva gaṇam bandhitvā gaṇābhiratā jātā ananucchavikam karontī”ti. So dhammasamvegam uppādetvā puna cintesi - “sace ‘ekaṭṭhāne dvīhi bhikkhūhi na vasitabba’nti sakkā bhavēyya sikkhāpadaṃ paññāpetum, sikkhāpadaṃ paññāpeyyam, na kho panetaṃ sakkā. Handāham mahāsuññatāpaṭipattiṃ nāma suttantaṃ desemi, yaṃ sikkhākāmānaṃ kulaputtānaṃ sikkhāpadapaññatti viya nagaradvāre nikkhittasabbakāyikaādāso viya ca bhavissati. Tato yathā nāmekasmim ādāse khattiyādayo attano vajjam disvā taṃ pahāya anavajjā honti, evamevaṃ mayi parinibbutepi pañcavassasahassāni imaṃ suttaṃ āvajjitvā gaṇam vinodetvā ekībhāvābhiratā kulaputtā vaṭṭadukkhassa antaṃ karissantī”ti. Bhagavato ca manorathaṃ pūrentā viya imaṃ suttaṃ āvajjitvā gaṇam vinodetvā vaṭṭadukkham khepetvā parinibbutā kulaputtā gaṇanapathaṃ vītivattā. Vālikapiṭṭhivihārepi hi ābhidhammikaabhayatthero nāma vassūpanāyikasamaye sambahulehi bhikkhūhi saddhiṃ imaṃ suttaṃ sañjhāyitvā “sammāsambuddho evaṃ kāreti, mayaṃ kiṃ karomā”ti āha. Te sabbepi antovasse gaṇam vinodetvā ekībhāvābhiratā arahattaṃ pāpuṇiṃsu. Gaṇabhedanaṃ nāma idaṃ suttanti.

186. Ghaṭṭayāti evaṃnāmakassa sakkassa. Vihāreti ayampi vihāro nigrodhārāmasseva ekadese kāḷakhemakassa vihāro viya katoti veditabbo. Cīvarakammanti jīṇṇamalinānaṃ aggaḷaṭṭhānuppādanadhovanādīhi kataparibhaṇḍampi, cīvaratthāya uppannavatthānaṃ vicāraṇasibbanādīhi akataṃ saṃvidhānampi vaṭṭati, idha pana akataṃ saṃvidhānaṃ adhippetam. Manussā hi ānandattherassa cīvarasāṭake adaṃsu. Tasmā thero sambahule bhikkhū gahetvā tattha cīvarakammaṃ akāsi. Tepi bhikkhū pātova sūcipāsakassa paññāyanakālate paṭṭhāya nisinnā apaññāyanakāle utṭhahanti. Sūcikkamme niṭṭhiteyeva senāsanāni saṃvidahissāmāti na saṃvidahiṃsu. Cīvarakārasamayo noti thero kira cintesi - “addhā etehi bhikkhūhi na paṭisāmitāni senāsanāni, bhagavatā ca diṭṭhāni bhavissantī. Iti anattamano satthā suṭṭhu niggahetukāmo, imesaṃ bhikkhūnaṃ upatthambho bhavissāmī”ti; tasmā evamāha. Ayaṃ panettha adhippāyo - “na, bhante, ime bhikkhū kammārāmā eva, cīvarakiccavasena pana evaṃ vasantī”ti.

Na kho, ānandāti, ānanda, kammāsamayo vā hotu akammāsamayo vā, cīvarakārasamayo vā hotu acīvarakārasamayo vā, atha kho saṅgaṇikārāmo bhikkhu na sobhatiyeva. Mā tvaṃ anupatthambhaṭṭhāne upatthambho ahoṣīti. Tattha saṅgaṇikāti sakaparisasamodhānaṃ. Gaṇoti nānājanasamodhānaṃ. Iti saṅgaṇikārāmo vā hotu gaṇārāmo vā, sabbathāpi gaṇabāhullābhirato gaṇabandhanabaddho bhikkhu na sobhati. Pacchābhatte pana divāṭṭhānaṃ sammajjitvā sudhotatthapādo mūlakammaṭṭhānaṃ gahetvā ekārāmatamanuyutto bhikkhu buddhasāsane sobhati. Nekkhammasukhanti kāmato nikkhantassa sukhaṃ. Pavivekasukhampi kāmapavivekasukhameva. Rāgādīnaṃ pana vūpasamatthāya saṃvattatīti upasamasukhaṃ. Maggasambodhatthāya saṃvattatīti sambodhisukhaṃ. Nikāmalābhīti kāmālābhī icchitalābhī. Akicchalābhīti adukhalābhī. Akasiralābhīti vipulalābhī.

Sāmāyikanti appitappitasamaye kilesehi vimuttaṃ. Kantanti manāpaṃ. Cetovimuttanti rūpārūpāvacaracittavimuttiṃ. Vuttañhetam - “cattāri ca jhānāni catasso ca arūpasamāpattiyo, ayaṃ sāmāyiko vimokkho”ti. Asāmāyikanti na

samayavasena kilesehi vimuttam, atha kho accantavimuttam lokuttaram vuttam. Vuttañhetam - “cattāro ca ariyamaggā cattāri ca sāmāññaphalāni, ayaṃ asāmāyiko vimokkho”ti. Akuppanti kilesehi akopetabbam.

Ettāvatā kiṃ kathitam hoti? Saṅgaṇikārāmo bhikkhu gaṇabandhanabaddho neva lokiyaguṇam, na ca lokuttaraguṇam nibbattetum sakkoti, gaṇam vinodetvā pana ekābhirato sakkoti. Tathā hi vipassī bodhisatto caturāsītiyā pabbajitasahashehi parivuto satta vassāni vicaranto sabbaññuguṇam nibbattetum nāsakkhi, gaṇam vinodetvā sattadivase ekībhāvābhirato bodhimaṇḍam āruya sabbaññuguṇam nibbattesi. Amhākaṃ bodhisatto pañcavaggiyehi saddhiṃ chabbassāni vicaranto sabbaññuguṇam nibbattetum nāsakkhi, tesu pakkantesu ekībhāvābhirato bodhimaṇḍam āruya sabbaññuguṇam nibbattesi.

Evaṃ saṅgaṇikārāmassa guṇādhigamābhāvaṃ dassetvā idāni dosuppattiṃ dassento nāham ānandātiādimāha. Tattha rūpanti sarīram. Yattha rattassāti yasmiṃ rūpe rāgavasena rattassa. Na uppajjeyyunti yasmiṃ rūpe rattassa na uppajjeyyū, taṃ rūpaṃ na samanupassāmi, atha kho sārīputtamoggallānānaṃ dasabalasāvakattupagamanaśākhātena aññathābhāvena sañcayassa viya, upāligahapatino aññathābhāvena nāṭaputtassa viya, piyajātikasutte seṭṭhiādīnaṃ viya ca uppajjantiyeva.

187. Ayaṃ kho panānandāti ko anusandhi? Sace hi koci dubbuddhī navapabbajito vadeyya - “sammāsambuddho khettaṃ pavitṭhā gāviyo viya amheyyeva gaṇato nīharati, ekībhāve niyojati, sayam pana rājarājamahāmattādīhi parivuto viharatī”ti, tassa vacanokāsupacchedanatthaṃ - “cakkavāḷapariyantāya parisāya majjhe nisinnopi tathāgato ekakovā”ti dassetum imaṃ desanaṃ ārabhi. Tattha sabbanimittānanti rūpādīnaṃ saṅkhanimittānaṃ. Ajjhantanti visayajjhantaṃ. Suññatanti suññataphalasamāpattiṃ. Tatra ceti upayogatthe bhummaṃ, taṃ ceti vuttaṃ hoti. Puna tatrāti tasmīṃ parisamajjhe ṭhito. Vivekaninnenāti nibbānaninnena. Byantībhūtenāti āsavaṭṭhānīyadhammehi vigatantena nissaṭṭena viyaṃyuttana. Uyyojanika paṭisaṃyuttanti gacchatha tumheti evaṃ uyyojanikena vacanena paṭisaṃyuttaṃ.

Kāya pana velāya bhagavā evaṃ katheti? Pacchābhattakiccavelāya, vā purimayāmakiccavelāya vā. Bhagavā hi pacchābhatte gandhakuṭiyam sīhaseyyam kappetvā vuṭṭhāya phalasamāpattiṃ appetvā nisīdati. Tasmīṃ samaye dhammassavanatthāya parisā sannipatanti. Atha bhagavā kālam viditvā gandhakuṭito nikkhamitvā buddhāsanavaragato dhammaṃ desetvā bhesajjatelapākaṃ gaṇhanto viya kālam anatikkamitvā vivekaninnena cittaṃ parisam uyyojeti. Purimayāmepe “abhikkantā kho vāsetṭhā ratti, yassa dāni kālam maññathā”ti evaṃ uyyojeti. Buddhānañhi bodhipattito paṭṭhāya dve pañcaviññāṇānipi nibbānaninnāneva. Tasmātiānandāti yasmā suññatāvihāro santo paṇīto, tasmā.

188. Ajjhattamevāti gocarajjhattameva. Ajjhantaṃ suññatanti idha niyakajjhantaṃ, attano pañcasu khandhesu nissitanti attho. Sampajāno hotīti kammaṭṭhānassa asampajjanabhāvajānanena sampajāno. Bahiddhāti parassa pañcasu khandhesu. Ajjhatabhiddhāti kālena ajjhantaṃ kālena bahiddhā. Āneñjanti ubhatobhāgavimutto bhavissāmāti āneñjaṃ arūpasamāpattiṃ manasi karoti.

Tasmīṃyeva purimasminti pādaajjhānaṃ sandhāya vuttaṃ. Apaguṇapādaajjhānato vuṭṭhitassa hi ajjhantaṃ suññataṃ manasikaroto tattha cittaṃ na pakkhandati. Tato

“parassa santāne nu kho katha”nti bahiddhā manasi karoti, tatthapi na pakkhandati. Tato - “kālena attano santāne, kālena parassa santāne nu kho katha”nti ajjhatabhiddhā manasi karoti, tatthapi na pakkhandati. Tato ubhatobhāgavimutto hotukāmo “arūpasamāpattiyaṃ nu kho katha”nti āneñjaṃ manasi karoti, tatthapi na pakkhandati. Idāni - “na me cittaṃ pakkhandatīti vissatṭhavīriyena upaṭṭhākādīnaṃ pacchato na caritabbaṃ, pādakajjhānameva pana sādhuṃ punappunaṃ manasikātabbaṃ. Evamassa rukke chindato pharasumhi avahante puna nisitaṃ kāretvā chindantassa chijjesu pharasu viya kammaṭṭhāne manasikāro vahatī”ti dassetuṃ tasmīmyevātiādīmāha. Idānissa evaṃ paṭipannassa yaṃ yaṃ manasi karoti, tattha tattha manasikāro sampajjati dasseto pakkhandatīti āha.

189. Iminā vihārenāti iminā samathavipassanāvihārena. Itiha tattha sampajānoti iti caṅkamantopi tasmīṃ kammaṭṭhāne sampajjamāne “sampajjati me kammaṭṭhāna”nti jānanena sampajāno hoti. Sayatīti nipajjati. Ettha kañci kālaṃ caṅkamitvā - “idāni ettakaṃ kālaṃ caṅkamtuṃ sakkhissāmī”ti ñatvā iriyāpathaṃ ahāpetvā ṭhātabbaṃ. Esa nayo sabbavāresu. Na kathessāmīti, itiha tatthāti evaṃ na kathessāmīti jānanena tattha sampajānakārī hoti.

Puna dutiyavāre evarūpiṃ kathaṃ kathessāmīti jānanena sampajānakārī hoti, imassa bhikkhuno samathavipassanā taruṇāva, tassaṃ anurakkhaṇatthaṃ -

“Āvāso gocaro bhassaṃ, puggalo atha bhojanaṃ;
Utu iriyāpatho ceva, sappāyo sevitaṃbako”ti.

Satta sappāyāni icchitabbāni. Tesaṃ dassanatthamidaṃ vuttaṃ. Vitakkavāresu avitakkanassa ca vitakkanassa ca jānanena sampajānatā veditabbā.

190. Iti vitakkapahānena dve magge kathetvā idāni tatiyamaggassa vipassanaṃ ācikkhanto pañca kho ime, ānanda, kāmaguṇātiādīmāha. Āyataneti tesuyeva kāmaguṇesu kismiñcīdeva kilesupattikāraṇe. Samudācāroti samudācaraṇato appahīnakilesa. Evaṃ santanti evaṃ vijjamaṇameva. Sampajānoti kammaṭṭhānassa asampattijānanena sampajāno. Dutiyavāre evaṃ santametanti evaṃ sante etaṃ. Sampajānoti kammaṭṭhānasampattijānanena sampajāno. Ayañhi “pahīno nu kho me pañcasu kāmaguṇesu chandarāgo no”ti paccavekkhamāno apahīnabhāvaṃ ñatvā vīriyaṃ paggaḥetvā taṃ anāgāmi maggena samugghāṭeti, tato maggānantaraṃ phalaṃ, phalato vuṭṭhāya paccavekkhamāno pahīnabhāvaṃ jānāti, tassa jānanena “sampajāno hotī”ti vuttaṃ.

191. Idāni arahattamaggassa vipassanaṃ ācikkhanto pañca kho ime, ānanda, upādānakkhandhātiādīmāha. Tattha so pahīyatīti rūpe asmīti māno asmīti chando asmīti anusayo pahīyati. Tathā vedanādīsu sampajānatā vuttanāyeneva veditabbā.

Ime kho te, ānanda, dhammāti heṭṭhā kathite samathavipassanāmaggaḥ phaladhamme sandhāyāha. Kusalāyatikāti kusalaṃ āgatā. Kusalā hi kusalāpi honti kusalāyatikāpi, seyyathidaṃ, paṭhamajjhānaṃ kusalaṃ, dutiyajjhānaṃ kusalañceva kusalāyatikañca...pe... ākiñcaññāyatanāṃ kusalaṃ, nevasaññānāsaññāyatanāṃ kusalañceva kusalāyatikañca, nevasaññānāsaññāyatanāṃ kusalaṃ, sotāpattimagga kusalo ceva kusalāyatiko ca...pe... anāgāmi magga kusalo, arahattamagga kusalo ceva kusalāyatiko ca. Tathā paṭhamajjhānaṃ kusalaṃ, taṃ sampayuttakā dhammā kusalañceva kusalāyatikā ca...pe... arahattamagga kusalo, taṃ sampayuttakā dhammā kusalañceva kusalāyatikā ca.

Ariyāti nikkilesā visuddhā. Lokuttarāti loke uttarā visiṭṭhā. Anavakkantā pāpimatāti pāpimantena mārena anokkantā. Vipassanāpādakā aṭṭha samāpattiyo appetvā nisinnassa hi bhikkhuno cittaṃ māro na passati, “idaṃ nāma ārammaṇaṃ nissāya saṃvattatī”ti jātituṃ na sakkoti. Tasmā “anavakkantā”ti vuttaṃ.

Taṃ kiṃ maññasīti idaṃ kasmā āha? Gaṇepi eko ānisaṃso atthi, taṃ dassetuṃ idamāha. Anubandhituṃ anugacchituṃ paricarituṃ.

Na kho, ānandāti ettha kiñcāpi bhagavatā - “sutāvudho, bhikkhave, ariyasāvako akusalaṃ pajahati, kusalaṃ bhāveti, sāvajjaṃ pajahati, anavajjaṃ bhāveti, suddhaṃ attānaṃ pariharatī”ti bahussuto pañcāvudhasampanno yodho viya kato. Yasmā pana so sutapariyattiṃ uggahetvāpi tadanucchavikaṃ anulomapaṭipadaṃ na paṭipajjati, na tassa taṃ āvudhaṃ hoti. Yo paṭipajjati, tasseva hoti. Tasmā etadatthaṃ anubandhituṃ nārahatīti dassento na kho, ānandāti āha.

Idāni yadatthaṃ anubandhitabbo, taṃ dassetuṃ yā ca khotiādīmāha. Iti imasmiṃ sutte tīsu ṭhānesu dasa kathāvatthūni āgatāni. “Iti evarūpaṃ kathaṃ kathessāmī”ti sappāyāsappāyavasena āgatāni, “yadidaṃ suttaṃ geyya”nti ettha sutapariyattivasena āgatāni, imasmiṃ ṭhāne paripūraṇavasena āgatāni. Tasmā imasmiṃ sutte dasa kathāvatthūni kathentena imasmiṃ ṭhāne ṭhatvā kathetabbāni.

Idāni yasmā ekaccassa ekakassa viharatopi attho na sampajjati, tasmā taṃ sandhāya ekībhave ādīnavaṃ dassento evaṃ sante kho, ānandātiādīmāha. Tattha evaṃ santeti evaṃ ekībhave sante.

193. Satthāti bāhirako titthakarasatthā. Anvāvattantīti anuāvattanti upasaṅkamanti. Mucchaṃ kāmayaṭīti mucchanataṇhaṃ pattheti, pavattetīti attho. Ācariyūpaddavenāti abbhantare uppannena kilesūpaddavena ācariyassupaddavo. Sesupaddavesupi eseṇa nayo. Avadhiṃsu nanti mārayiṃsu naṃ. Etena hi guṇamaraṇaṃ kathitaṃ.

Vinipātāyāti suṭṭhu nipatanāya. Kasmā pana brahmacārupaddavova - “dukkhavipākataro ca kaṭukavipākataro ca vinipātāya ca saṃvattatī”ti vuttoti. Bāhirapabbajjā hi appalābhā, tattha mahanto nibbattetabbaguṇo natthi, aṭṭhasamāpattipañcābhiññānamattakameva hoti. Iti yathā gadrabhapiṭṭhito patitassa mahantaṃ dukkhaṃ na hoti, sarīrassa paṃsumakkhanamattameva hoti, evaṃ bāhirasamaye lokiyaguṇamattatova parihāyati, tena purimaṃ upaddavadvayaṃ na evaṃ vuttaṃ. Sāsane pana pabbajjā mahālābhā, tattha cattāro maggā cattāri phalāni nibbānanti mahantā adhigantabbaguṇā. Iti yathā ubhato sujāto khattiyakumāro hatthikkhandhavaragato nagaraṃ anusañcaranto hatthikkhandhato patito mahādukkhaṃ nigacchati, evaṃ sāsanaṃ parihāyamāno navahi lokuttaraguṇehi parihāyati. Tenāyaṃ brahmacārupaddavo evaṃ vutto.

196. Tasmāti yasmā sesupaddavehi brahmacārupaddavo dukkhavipākataro, yasmā vā sapattaṭṭhapaṭipattiṃ vītikkamanto dīgharattaṃ ahitāya dukkhāya saṃvattati, mittapaṭipatti hitāya, tasmā. Evaṃ uparimenapi heṭṭhimenapi atthena yojetabbaṃ. Mittavatāyāti mittapaṭipattiyā. Sapattavatāyāti verapaṭipattiyā.

Vokkamma ca satthusāsanāti dukkaṭadubbhāsitamattampi hi sañcicca vītikkamanto vokkamma vattati nāma. Tadeva avītikkamanto na vokkamma vattati nāma.

Na vo ahaṃ, ānanda, tathā parakkamissāmīti ahaṃ tumhesu tathā na paṭipajjissāmi. Āmaketi apakke. Āmakamatteti āmake nātisukkhe bhājane. Kumbhakāro hi āmakam nātisukkhaṃ apakkaṃ ubhohi hatthehi saṇhikaṃ gaṇhāti “mā bhijjatū”ti. Iti yathā kumbhakāro tattha paṭipajjati, nāhaṃ tumhesu tathā paṭipajjissāmi. Niggayha niggayhāti sakiṃ ovaditvā tuṇhī na bhavissāmi, niggaṇhitvā niggaṇhitvā punappunaṃ ovadissāmi anusāsissāmi. Pavayha pavayhāti dose pavāhetvā pavāhetvā. Yathā pakkabhājanesu kumbhakāro bhinnachinnajajjarāni pavāhetvā ekato katvā supakkāneva ākoṭetvā ākoṭetvā gaṇhāti, evameva ahampi pavāhetvā pavāhetvā punappunaṃ ovadissāmi anusāsissāmi. Yo sāro so ṭhassatīti evaṃ vo mayā ovadiyamānānaṃ yo maggaphalasāro, so ṭhassati. Apica lokiyaguṇāpi idha sārotveva adhippetā. Sesam sabbattha uttānamevāti.

Papañcasūdanīyā majjhimanikāyaṭṭhakathāya

Mahāsuññatasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Acchariyaabbhutasuttavaṇṇanā

197. Evaṃ me sutanti acchariyaabbhutasuttaṃ. Tattha yatra hi nāmāti acchariyatthe nipāto. Yo nāma tathāgatoti attho. Chinnapapañceti ettha papañcā nāma taṇhā māno diṭṭhīti ime tayo kilesā. Chinnavaṭumeti ettha vaṭumanti kusālākusalakammavaṭṭaṃ vuccati. Pariyādinnavatṭeti tasseeva vevacanaṃ. Sabbadukkhavītivatteti sabbaṃ vipākavaṭṭasaṅkhātāṃ dukkhaṃ vītivatte. Anussarissatīti idaṃ yatrāti nipātavasena anāgatavacanaṃ, attho panettha atītavasena veditabbo. Bhagavā hi te buddhe anussari, na idāni anussarissati. Evaṃjaccāti vipassīdayo khattiyajaccā, kakusandhādayo brāhmaṇajaccāti. Evaṃgottāti vipassīdayo koṇḍaññaṃgottā, kakusandhādayo kassapagottāti. Evaṃsīlāti lokiyalokuttarasīlena evaṃsīlā. Evaṃdhammāti ettha samādhipakkhā dhammā adhippetā. Lokiyalokuttarena samādhinā evaṃsamādhinoti attho. Evaṃpaññāti lokiyalokuttarapaññāya evaṃpaññā. Evaṃvihārīti ettha pana heṭṭhā samādhipakkhānaṃ dhammānaṃ gahitattā vihāro gahitova, puna kasmā gahitameva gaṇhātīti ce, na idaṃ gahitameva. Idañhi nirodhasamāpattidīpanatthaṃ, tasmā evaṃnirodhasamāpattivihārīti ayamettha attho.

Evaṃvimuttāti ettha vikkhambhanavimutti tadaṅgavimutti samucchedavimutti paṭippassaddhivimutti nissaraṇavimuttīti pañcavidhā vimuttiyo. Tattha aṭṭha samāpattiyo sayam vikkhambhitehi nīvaraṇādīhi vimuttattā vikkhambhanavimuttīti saṅkhaṃ gacchanti. Aniccānupassanādikā satta anupassanā sayam tassa tassa paccanīkaṅgavasena paricattāhi niccasaññādīhi vimuttattā tadaṅgavimuttīti saṅkhaṃ gacchanti. Cattāro ariyamaggā sayam samucchinnehi kilesehi vimuttattā samucchedavimuttīti saṅkhaṃ gacchanti. Cattāri sāmāññaphalāni maggānubhāvena kilesānaṃ paṭippassaddhante uppannattā paṭippassaddhivimuttīti saṅkhaṃ gacchanti. Nibbānaṃ sabbakilesehi nissaṭṭattā apagatattā dūre ṭhitattā nissaraṇavimuttīti saṅkhaṃ gataṃ. Iti imāsaṃ pañcannaṃ vimuttīnaṃ vasena evaṃvimuttāti evamettha attho veditabbo.

199. Tasmātiḥāti yasmā tvaṃ “tathāgatā acchariyā”ti vadasi, tasmā taṃ bhiyyoso mattāya paṭibhantu tathāgatassa acchariyā abbhutadhammāti. Sato sampajānoti ettha dvesampajāññāni manussaloke devaloke ca. Tattha vessantarajātake

brāhmaṇassa dve putte datvā punadivase sakkassa devim datvā sakkena pasīditvā dinne aṭṭha vare gaṇhanto -

“Ito vimuccamānāhaṃ, saggagāmī visesagū;
Anivattī tato assaṃ, aṭṭhametaṃ varaṃ vare”ti. -

Evam tusitabhavane me paṭisandhi hotūti varaṃ aggahesi, tato paṭṭhāya tusitabhavane uppajjissāmīti jānāti, idaṃ manussaloke sampajaññaṃ. Vessantarattabhāvato pana cuto puna tusitabhavane nibbattitvā nibbattosmīti aññasi, idaṃ devaloke sampajaññaṃ.

Kiṃ pana sesadevatā na jānantīti? No na jānanti. Tā pana uyyānavimānakapparukkhe oloketvā devanāṭakehi tūriyasaddena pabodhitā “mārisa ayaṃ devaloko tumhe idha nibbattā”ti sārītā jānanti. Bodhisatto paṭhamajavanavāre na jānāti, dutiyajavanato paṭṭhāya jānāti. Iccassa aññehi asādhāraṇajānanam hoti.

Aṭṭhāsīti ettha kiñcāpi aññepi devā tattha ṭhitā ṭhitamhāti jānanti, te pana chasu dvāresu balavatā iṭṭhārammaṇena abhibhuyyamānā satim vissajjetvā attano bhuttapītabhāvampi ajānantā āhārūpacchedena kālaṃ karonti. Bodhisattassa kiṃ tathārūpaṃ ārammaṇaṃ natthīti? No natthi. So hi sesadeve dasahi ṭhānehi adhiggaṇhāti, ārammaṇena pana attānaṃ maddituṃ na deti, taṃ ārammaṇaṃ abhibhavitvā tiṭṭhati. Tena vuttaṃ - “sato sampajāno, ānanda, bodhisatto tusite kāye aṭṭhāsī”ti.

200. Yāvatāyukanti sesattabhāvesu kiṃ yāvatāyukaṃ na tiṭṭhattīti? Āma na tiṭṭhati. Aññadā hi dīghāyukadevaloke nibbatto tattha pāramiyo na sakkā pūretunti akkhīni nimīletvā adhimuttikālaṃkiriyaṃ nāma katvā manussaloke nibbattati. Ayaṃ kālaṃkiriyaṃ aññesaṃ na hoti. Tadā pana adinnadānaṃ nāma natthi, arakkhitasīlaṃ nāma natthi, sabbapāramīnaṃ pūritattā yāvatāyukaṃ aṭṭhāsī.

Sato sampajāno tusitā kāyā cavitvā mātukucchiṃ okkamati evaṃ tāva sabbapāramiyo pūretvā tadā bodhisatto yāvatāyukaṃ aṭṭhāsī. Devatānaṃ pana - “manussagaṇanāvasena idāni sattahi divasehi cuti bhavissatī”ti pañca pubbanimittāni uppajjanti - mālā milāyanti, vatthāni kilissanti, kacchehi sedā muccanti, kāye dubbaṇṇiyaṃ okkamati, devo devāsane na saṇṭhāti.

Tattha mālāti paṭisandhiggahaṇadivase piḷandhanamālā. Tā kira satṭhisatasahassādhikā sattapaṇṇāsa-vassakoṭiyo amilāyitvā tadā milāyanti. Vatthesupi eseva nayo. Ettakaṃ pana kālaṃ devānaṃ neva sītaṃ na uṇhaṃ hoti, tasmim kāle sarīrato bindubinduvase sedā muccanti. Ettakañca kālaṃ tesam sarīre khaṇḍiccapāliccādivase viraṇṇatā na paññāyati, devadhītā soḷasavassuddesikā viya, devaputtā vīsativassuddesikā viya khāyanti. Maraṇakāle pana nesaṃ kilantarūpo attabhāvo hoti. Ettakañca nesaṃ kālaṃ devaloke ukkaṇṭhitā nāma natthi, maraṇakāle pana nissasanti vijambhanti, sake āsane nābhīramanti.

Imāni pana pubbanimittāni, yathā loke mahāpuññaṇaṃ rājarājamahāmattādīnaṃyeva ukkāpātabhūmicālacandaggāhādīni nimittāni paññāyanti, na sabbesaṃ, evameva mahesakkhānaṃ devatānaṃyeva paññāyanti, na sabbesaṃ. Yathā ca manussesu pubbanimittāni nakkhattapāṭhakādayova jānanti, na sabbe, evameva tānipi sabbe devā na jānanti, paṇḍitā eva pana jānanti. Tattha ye ca mandena kusalakammaṇa nibbattā devaputtā, te tesu uppannesu - “idāni ko

jānāti, kuhiṃ nibbattissāmā”ti bhāyanti. Ye mahāpuññā, te - “amhehi dinnam dānam rakkhitam sīlam bhāvitam bhāvanam āgamma uparidevalokesu sampattiṃ anubhavissāmā”ti na bhāyanti. Bodhisattopi tāni pubbanimittāni disvā “idāni anantare attabhāve buddho bhavissāmī”ti na bhāyi. Athassa tesu nimittesu pātubhūtesu dasasahassacakkavāḷadevatā sannipatitvā - “mārisa tumhehi dasa pāramiyo pūrentehi na sakkasampattiṃ na mārābrahmacakkavattisampattiṃ patthentehi pūritā, lokanittaraṇatthāya pana buddhattam patthayamānehi pūritā. So vo idāni kālo mārisa buddhattāya, samayo mārisa buddhattāyā”ti yācanti.

Atha mahāsatto devatānam paṭiññaṃ adatvāva
kāladīpadesakulajanettiāyuparicchedavasena pañcamahāvilokanam nāma vilokesi. Tattha “kālo nu kho, na kālo”ti paṭhamam kalam vilokesi. Tattha vassasatasahassato uddham vaḍḍhitaāyukālo kālo nāma na hoti. Kasmā? Tadā hi sattānam jātijarāmaraṇāni na paññāyanti, buddhānañca dhammadesanā nāma tilakkhaṇamuttā natthi, tesam aniccam dukkham anattāti kathentānam “kiṃ nāmetam kathenti”ti neva sotum na saddhātum maññanti, tato abhisamayo na hoti, tasmim asati aniyyānikam sasanam hoti. Tasmā so akālo. Vassasatato ūnaāyukālopi kālo nāma na hoti. Kasmā? Tadā hi sattā ussannakilesā honti, ussannakilesānañca dinnovādo ovādatthāne na tiṭṭhati. Udahe daṇḍarāji viya khippam vigacchati. Tasmā sopi akālo. Satasahassato pana paṭṭhāya heṭṭhā vassasatato paṭṭhāya uddham āyukālo kālo nāma. Tadā ca vassasatakālo hoti. Atha mahāsatto “nibbattitabbakālo”ti kalam passi.

Tato dīpam vilokento sapaṇivāre cattāro dīpe oloketvā - “tisu dīpesu buddhā na nibbattanti, jambudīpeyeve nibbattanti”ti dīpam passi.

Tato - “jambudīpo nāma mahā, dasayojanasahassapaṇimāṇo, katarasmim nu kho padese buddhā nibbattanti”ti desam vilokento majjhimadesam passi. Majjhimadeso nāma “puratthimāya disāya gajaṅgalam nāma nigamo”tiādinā nayena vinaye vuttova. So pana āyāmato tīṇi yojanasatāni. Vitthārato aḍḍhatiyāni, parikkhepato navayojanasatānīti. Etasmiñhi padese cattāri aṭṭha soḷasa vā asaṅkhyeyyāni, kappasatasahassañca pāramiyo pūretvā sammāsambuddhā uppajjanti. Dve asaṅkhyeyyāni, kappasatasahassañca pāramiyo pūretvā paccekabuddhā uppajjanti, ekaṃ asaṅkhyeyyam, kappasatasahassañca pāramiyo pūretvā sārīputtamoggallānādayo mahāsāvaka uppajjanti, catunnam mahādīpānam dvisahassānam parittadīpānañca issariyādhīpaccakārakacakkavattirājāno uppajjanti, aññe ca mahesakkhā khattiyabrāhmaṇagahapatimahāsālā uppajjanti. Idañcetha kapilavatthu nāma nagaram, tattha mayā nibbattitabbanti niṭṭhamagamāsi.

Tato kulam vilokento - “buddhā nāma lokasammate kule nibbattanti, idāni ca khattiyakulam lokasammatam, tattha nibbattissāmi, suddhodano nāma rājā me pitā bhavissati”ti kulam passi.

Tato mātaram vilokento - “buddhamātā nāma lolā surādhuttā na hoti, kappasatasahassam pūritapāramī jātito paṭṭhāya akhaṇḍapañcasālā hoti, ayañca mahāmāyā nāma devī edisā. Ayam me mātā bhavissati. Kittakam panassā āyū”ti āvajjanto - “dasannam māsānam upari satta divasāni”ti passi.

Iti imam pañcamahāvilokanam viloketvā - “kālo me mārisā buddhabhāvāyā”ti devatānam saṅgaham karonto paṭiññaṃ datvā “gacchatha tumhe”ti tā devatā uyyojetvā tusitadevatāhi parivuto tusitapure nandanavanam pāvisi. Sabbadevalokesu

hi nandanavanam atthiyeva. Tattha nam devatā - “ito cuto sugatim gaccha, ito cuto sugatim gacchā”ti pubbekatakusalakammokāsam sārāyamānā vicaranti. So evam devatāhi kusalam sārāyamānāhi parivuto tattha vicarantova cavi.

Evam cuto cavāmīti pajānāti, cuticittam na jānāti. Paṭisandhim gahetvāpi paṭisandhicittam na jānāti, imasmiṃ me tḥāne paṭisandhi gahitāti evam pana jānāti. Keci pana therā “āvajjanapariyāyo nāma laddhum vaṭṭati, dutiyatatiyacittavāreyeva jānissatī”ti vadanti. Tipiṭakamahāsīvatthero panāha - “mahāsattānam paṭisandhi na aññesam paṭisandhisadisā, koṭippattam tesam satisampajāññam. Yasmā pana teneva cittena tam cittam ñātum na sakkā, tasmā cuticittam na jānāti. Cutikkhaṇepi cavāmīti pajānāti, paṭisandhim gahetvāpi paṭisandhicittam na jānāti, asukasmiṃ tḥāne paṭisandhi gahitāti pajānāti, tasmim kāle dasasahassī kampatī”ti. Evam sato sampajāno mātukucchim okkamanto pana ekūnavīsatiyā paṭisandhicittesu mettāpubbabhāgassa somanassa-sahagata-ñāṇasampayutta-asāṅkhārika-kusalacittassa sadisamahāvīpākacittena paṭisandhim gaṇhi. Mahāsīvatthero pana “upekkhāsahagatenā”ti āha.

Paṭisandhim gaṇhanto pana āsāḥīpuṇṇamāyam uttarāsāḥanakkhattena aggahesi. Tadā kira mahāmāyā pure puṇṇamāya sattamadivasato paṭṭhāya vigatasurāpānam mālāgandhavibhūsanasampannam nakkhattakīlam anubhavamānā sattame divase pāto vuṭṭhāya gandhodakena nhāyitvā sabbālaṅkāravibhūsitā varabhojanam bhuñjitvā uposathaṅgāni adhiṭṭhāya sirīgabbham pavisitvā sirīsayane nipannā niddam okkamamānā idam supinam addasa - “cattāro kira nam mahārājāno sayaneneva saddhim ukkhipitvā anotattadham netvā ekamantam aṭṭhaṃsu. Atha nesam deviyo āgantvā manussamalaharaṇattham nhāpetvā dibbavattham nivāsetvā gandhehi vilimpetvā dibbapupphāni piḷandhitvā tato avidūre rajatapabbato, tassa anto kanakavimānam atthi, tasmim pācīnato sīsam katvā nipajjāpesum. Atha bodhisatto setavaravāraṇo hutvā tato avidūre eko suvaṇṇapabbato, tattha caritvā tato oruyha rajatapabbatam abhiruhitvā uttaradisato āgamma kanakavimānam pavisitvā mātaram padakkhiṇam katvā dakkhiṇapassam phāletvā kucchim pavitṭhasadiso ahosi.

Atha pabuddhā devī tam supinam rañño ārocesi. Rājā pabhātāya rattiya catusaṭṭhimatte brāhmaṇapāmokkhe pakkosāpetvā haritūpalittāya lājādīhi katamaṅgalasakkārāya bhūmiyā mahārahāni āsanāni paññāpetvā tattha nisinnānam brāhmaṇānam sappimadhusakkarābhisaṅkhārassa varapāyāsassa suvaṇṇarajatapātiyo pūretvā suvaṇṇarajatapātītiheva paṭikujjitvā adāsi, aññehi ca ahatavatthakapilagāvidānādīhi te santappesi. Atha nesam sabbakāmasantappitānam supinam ārocāpetvā - “kiṃ bhavissatī”ti pucchi. Brāhmaṇā āhaṃsu - “mā cintayi mahārāja, deviya te kucchimhi gabbho patitṭhito, so ca kho purisagabbho, na itthigabbho, putto te bhavissati. So sace agāram ajjhāvasissati, rājā bhavissati cakkavattī. Sace agārā nikkhamma pabbajissati, buddho bhavissati loke vivaṭṭacchado”ti. Evam sato sampajāno bodhisatto tusitakāyā cavitvā mātukucchim okkamati.

Tattha sato sampajānoti iminā catutthāya gabbhāvakkantiyā okkamātīti dasseti. Catasso hi gabbhāvakkantiyo.

“Catasso imā, bhante, gabbhāvakkantiyo. Idha, bhante, ekacco asampajāno mātukucchiṃ okkamati, asampajāno mātukucchismiṃ tḥāti, asampajāno mātukucchimhā nikkhamati, ayaṃ paṭhamā gabbhāvakkanti.

Puna caparaṃ, bhante, idhekacco sampajāno mātukucchiṃ okkamati, asampajāno mātukucchismiṃ tḥāti, asampajāno mātukucchimhā nikkhamati, ayaṃ dutiyā gabbhāvakkanti.

Puna caparaṃ, bhante, idhekacco sampajāno mātukucchiṃ okkamati, sampajāno mātukucchismiṃ tḥāti, asampajāno mātukucchimhā nikkhamati, ayaṃ tatiyā gabbhāvakkanti.

Puna caparaṃ, bhante, idhekacco sampajāno mātukucchiṃ okkamati, sampajāno mātukucchismiṃ tḥāti, sampajāno mātukucchimhā nikkhamati, ayaṃ catutthā gabbhāvakkanti”ti.

Etāsu paṭhamā lokiyamanussānaṃ hoti, dutiyā asītimahāsāvakānaṃ, tatiyā dvinnāṃ aggasāvakānaṃ paccekabodhisattānaṃ. Te kira kammajavātehi uddhamṇā adhosirā anekasataporise papāte viya yonimukhe tālacchiggalena hatthī viya ativiya sambādhena yonimukhena nikkhamamānā anantaṃ dukkhaṃ pāpuṇanti. Tena nesaṃ “mayaṃ nikkhamamā”ti sampajānatā na hoti. Catutthā sabbaññubodhisattānaṃ. Te hi mātukucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhantāpi jānanti, tattha vasantāpi jānanti. Nikkhamanakālepi nesaṃ kammajavātā uddhamṇā adhosire katvā khipituṃ na sakkonti, dve hatthe pasāretvā akkhini ummiletvā tḥitakāva nikkhamanti.

201. Mātukucchiṃ okkamati ettha mātukucchiṃ okkanto hoti attho. Okkante hi tasmiṃ evaṃ hoti, na okkamamāne. Appamāṇoti buddhappamāṇo, vipuloti attho. Uḷāroti tasseva vevacanaṃ. Devānubhāvanti ettha devānaṃ ayamānubhāvo - nivatthavatthassa pabhā dvādasa yojanāni pharati, tathā sarīrassa, tathā alaṅkāraṇaṃ, tathā vimānaṃ, taṃ atikkamitvā attho.

Lokantarikāti tiṇṇaṃ tiṇṇaṃ cakkavālānaṃ antarā ekeko lokantarikā hoti, tiṇṇaṃ sakaṭacakkānaṃ pattānaṃ vā aññaṃaññaṃ āhacca tḥapitānaṃ majjhe okāso viya. So pana lokantarikanirayo parimāṇato aṭṭhayaḥjanasahasso hoti. Aghāti niccavivaṭṭa. Asaṃvutāti heṭṭhāpi appatitṭhā. Andhakārāti tamabhūtā. Andhakāratimisāti cakkhuviññāṇupattinivāraṇato andhabhāvakaraṇatimisena samannāgatā. Tattha kira cakkhuviññāṇaṃ na jāyati. Evaṃmahiddhikāti candimasūriyā kira ekappahāreneva tīsu dīpesu paññāyanti, evaṃmahiddhikā. Ekekāya disāya navanavayaḥjanasatasahasāni andhakāraṃ vidhamitvā ālokaṃ dassenti, evaṃ mahānubhāvā. Ābhāya nānubhontīti attano pabhāya nappahonti. Te kira cakkavālāpabbatassa vemajjhena caranti, cakkavālāpabbatāñca atikkamma lokantarikanirayo, tasmā te tattha ābhāya nappahonti.

Yepi tattha sattāti yepi tasmiṃ lokantaramahāniraye sattā upapannā. Kiṃ pana kammaṃ katvā te tattha uppajjantīti? Bhāriyaṃ dāruṇaṃ mātāpitūnaṃ dhammikasamaṇabrāhmaṇānaṃ upari aparādhaṃ aññaṃ divase divase paṇavadhādisāhasakakammaṃ katvā uppajjanti tambapaṇṇidīpe abhayacoraṇāgacoraḍayo viya. Tesāṃ attabhāvo tigāvutiko hoti, vaggulīnaṃ viya dīghanakhā honti. Te rukkhe vagguliyo viya nakhehi cakkavālāpāde lagganti. Yadā pana saṃsappantā aññaṃaññaṃ hatthapāsāṃ gatā honti, atha “bhakkho no

laddho''ti maññamānā tattha vāvaṭṭa viparivattitvā lokasandhāraṇakaudake patanti. Vāte paharante madhukaphalāni viya chijjivā uḍake patanti. Patitamattā ca accantakhāre uḍake piṭṭhapiṇḍi viya vilīyanti.

Aññepi kira bho santi sattāti - ''yathā mayaṃ mahādukkhaṃ anubhavāma, evaṃ aññepi kira sattā idaṃ dukkhaṃ anubhavanta idhūpapannā''ti taṃ divasaṃ passanti. Ayaṃ pana obhāso ekayāgupānamattampi na tiṭṭhati, yāvatā niddāyitvā pabuddho ārammaṇaṃ vibhāveti, tattakaṃ kālaṃ hoti. Dīghabhāṇakā pana ''accharāsaṅghātamattameva vijjubbhāso viya niccharitvā kiṃ idanti bhaṇantānaṃyeva antaradhāyati''ti vadanti. Saṅkappaṇi samantato kampaṇi. Itaradvayaṃ purimapasseva vevacanaṃ. Puna appamāṇo cātiādi nigamanatthaṃ vuttaṃ.

202. Cattāro devaputtā catuddisaṃ āraṅkhaṇa upagacchanti ettha cattāro catunnaṃ mahārājūnaṃ vasena vuttaṃ, dasasahassacakkavāḷe pana cattāro cattāro katvā cattālīsadasahassā honti. Tattha imasmiṃ cakkavāḷe mahārājāno khaggahatthā āgantvā bodhisattassa āraṅkhaṇatthāya upagantvā sirīgabbhaṃ pavitṭhā, itare gabbhadvārato paṭṭhāya avaruddhapamaṃsupisācākādiyakkhaṇaṃ paṭikkamāpetvā yāva cakkavāḷā āraṅkhaṃ gaṇhiṃsu.

Kimatthaṃ paṇāyaṃ rakkhā āgatā? Nanu paṭisandhikkhaṇa kalalakālato paṭṭhāya sacepi koṭisatasahassā mārā koṭisatasahassaṃ sineruṃ ukkhipitvā bodhisattassa vā bodhisattamātuyā vā antarāyakaraṇatthaṃ āgaccheyyūṃ, sabbe antarāva antaradhāyeyyūṃ. Vuttampi cetāṃ bhagavatā ruhiruppādatthasmiṃ - ''atṭhānametaṃ, bhikkhave, anavakāso, yaṃ parūpakkamena tathāgataṃ jīvitaṃ voropeyya. Anupakkamena, bhikkhave, tathāgatā parinibbāyanti. Gacchatha tumhe, bhikkhave, yathāvihāraṃ, arakkhiyā, bhikkhave, tathāgatā''ti. Evametāṃ, na parūpakkamena tesāṃ jīvitanterāyo atthi. Santi kho pana amanussā virūpā duddasikā, bheravarupā pakkhino, yesāṃ rūpaṃ disvā saddaṃ vā sutvā bodhisattamātu bhayaṃ vā santāso vā uppajjeyya, tesāṃ nivāraṇatthāya rakkhāṃ aggaheṣuṃ. Apica kho bodhisattassa puññatejasa sañjātagāravā attano gāravacoditāpi te evamakaṃsu.

Kiṃ pana te antogabbhaṃ pavisitvā tṭhitā cattāro mahārājāno bodhisattamātuyā attānaṃ dassenti na dassenti? Nahānaṃaṇḍanabhojanādisarīrakiccakāle na dassenti, sirīgabbhaṃ pavisitvā varasayane nipannakāle pana dassenti. Tattha kiñcāpi amanussadassanaṃ nāma manussānaṃ sappaṭibhayaṃ hoti, bodhisattamātā pana attano ceva puttassa ca puññānubhāvena te disvā na bhāyati, pakatiantepurapālakesu viya assā tesu cittaṃ uppajjati.

203. Pakatiyā sīlavatīti sabhāveneva sīlasampannā. Anuppanne kira buddhe manussā tāpasaparibbājakānaṃ santike vanditvā ukkuṭikaṃ nisīditvā sīlaṃ gaṇhanti, bodhisattamātāpi kāladevilassa isino santike gaṇhāti. Bodhisatte pana kucchigate aññassa pādamūle nisīdituṃ nāma na sakkā, samāsane nisīditvā gahitasīlampi avaññā kāraṇamattaṃ hoti. Tasmā sayameva sīlaṃ aggaheṣīti vuttaṃ hoti.

Purisesūti bodhisattassa pitaraṃ ādiṃ katvā kesuci manussesu purisādhippāyacittaṃ nuppajjati. Tañca kho bodhisatte gāravena, na pahīnakilesatāya. Bodhisattamātu rūpaṃ pana sukusalāpi sippikā potthakammādīsipi kātuṃ na sakkonti, taṃ disvā purisassa rāgo nuppajjati na sakkā vattuṃ. Sace pana taṃ rattacitto upasaṅkamtukāmo hoti, pādā na vahaṇti, dibbasāṅkhalikā viya bajjhanti. Tasmā

“anatikkamanīyā”tiādi vuttaṃ.

Pañcannaṃ kāmagaṇānanti pubbe “kāmaguṇūpasamhita”nti purisādhippāyavasena vatthupaṭikkhepo kathito, idha ārammaṇappaṭilābho dassito. Tadā kira “deviyā evarūpo putto kucchismiṃ uppanno”ti, sutvā samantato rājāno mahaggaābharaṇatūriyādivasena pañcadvārārammaṇavatthubhūtaṃ paṇṇākāraṃ pesenti, bodhisattassa ca bodhisattamātuyā ca katakammaṃ ussannattā lābhasakkārassa pamāṇaparicchedo nāma natthi.

204. Akilantakāyāti yathā aññā itthiyo gabbhabhārena kilamanti, hatthapādā uddhumātakādīni pāpuṇanti, na evaṃ tassā koci kilamatho ahosi. Tirokucchigatanti antokucchigataṃ. Kalalādikālaṃ atikkamitvā sañjātaaṅgapaccaṅgaṃ ahīnindriyabhāvaṃ upagataṃyeva passati. Kimatthaṃ passati? Sukhavāsatthaṃ. Yatheva hi mātā puttena saddhiṃ nisinnā vā nipannā vā “hatthaṃ vā pādaṃ vā olambantaṃ ukkhipitvā saṇṭhapessāmī”ti sukhavāsatthaṃ puttaṃ oloketi, evaṃ bodhisattamātāpi yaṃ taṃ mātu uttānagamanaparivattanānisajjādīsu uṇhasītaloṇikatittakakaṭukāhāraajjhoharaṇakālesu ca gabbhassa dukkhaṃ uppajjati, atthi nu kho me taṃ puttassāti sukhavāsatthaṃ bodhisattaṃ olokayamānā pallaṅkaṃ ābhujitvā nisinnaṃ bodhisattaṃ passati. Yathā hi aññe antokucchigatā pakkāsayaṃ ajjhottharivā āmāsayaṃ ukkhipitvā udarapaṭalaṃ piṭṭhito katvā piṭṭhikaṇṭakaṃ nissāya ukkuṭikā dvīsu muṭṭhīsu hanukaṃ ṭhapetvā deve vassante rukkhāsusire makkaṭā viya nisīdanti, na evaṃ bodhisatto. Bodhisatto pana piṭṭhikaṇṭakaṃ piṭṭhito katvā dhammāsane dhammakathiko viya pallaṅkaṃ ābhujitvā puratthābhimukho nisīdati. Pubbe katakammaṃ panassā vatthum sodheti, suddhe vatthumhi sukhumacchavilakkhaṇaṃ nibbattati. Atha naṃ kucchigataṃ taco paṭicchādetum na sakkoti, olokontiyā bahi ṭhito viya paññāyati. Tamatthaṃ upamāya vibhāvento seyyathāpiṭiādimāha. Bodhisatto pana antokucchigato mātaraṃ na passati. Na hi antokucchiyaṃ cakkhuviññāṇaṃ uppajjati.

205. Kālaṃ karotīti na vijātabhāvapaccayā, āyuparikkhayeneva. Bodhisattena vasitaṭṭhānañhi cetiyakuṭisadisasaṃ hoti aññesaṃ aparibhogaṃ, na ca sakkā bodhisattamātaraṃ apanetvā aññaṃ aggamaheṣiṭṭhāne ṭhapetunti tattakamyeva bodhisattamātu āyuppamāṇaṃ hoti, tasmā tadā kālaṃ karoti. Katarasmiṃ pana vaye kālaṃ karotīti? Majjhimavaye. Paṭhamavayasmiñhi sattānaṃ attabhāve chandarāgo balavā hoti, tena tadā sañjātagabbhā itthi taṃ gabbhaṃ anurakkhitum na sakkonti, gabbho bahvābādho hoti. Majjhimavayassa pana dve koṭṭhāse atikkamma tatiyakoṭṭhāse vatthum visadaṃ hoti, visade vatthumhi nibbattā dāraḷā arogā honti. Tasmā bodhisattamātāpi paṭhamavaye sampattiṃ anubhavitvā majjhimavayassa tatiyakoṭṭhāse vijāyitvā kālaṃ karoti.

Nava vā dasa vāti ettha vā-saddena vikappanavasena satta vā aṭṭha vā ekādasa vā dvādasa vāti evamādīnampi saṅgaho veditabbo. Tattha sattamāsajāto jīvati, sītuṇhakkhamo pana na hoti. Aṭṭhamāsajāto na jīvati, sesā jīvanti.

Ṭhitāvāti ṭhitāva hutvā. Mahāmāyāpi devī upavijaññā ñātikulagharaṃ gamissāmīti rañño ārocesi. Rājā kapilavatthuto devadahanagaragāmimaggaṃ alaṅkārapetvā devī suvaṇṇasivikāya nisīdāpesi. Sakalanagaravāsino sakyā parivāretvā gandhamālādīhi pūjayamānā devī gahetvā pāyimsu. Sā devadahanagarassa avidūre lumbinisālavanuyyānaṃ disvā uyyānavicaraanatthāya cittaṃ uppādetvā rañño saññaṃ adāsi. Rājā uyyānaṃ paṭijaggāpetvā ārakkhaṃ saṃvidahāpesi. Deviyā

uyyānaṃ pavittḥamattāya kāyadubbalyaṃ ahosi, athassā maṅgalasālamūle sirīsayaṇaṃ paññāpetvā sāṇiyā parikkhipiṃsu. Sā antosāṇiṃ pavisitvā sālasākhaṃ hatthena gahetvā aṭṭhāsi. Athassā tāvadeva gabbhavuṭṭhānaṃ ahosi.

Devā naṃ paṭhamam paṭiggaṇhanti khīṇāsavā suddhāvāsabrahmāno paṭiggaṇhanti. Kathaṃ? Sūtivesaṃ gaṇhitvāti eke. Taṃ pana paṭikkhipitvā idaṃ vuttaṃ - tadā bodhisattamātā suvaṇṇakhacitaṃ vatthaṃ nivāsetvā macchakkhisadisam dukūlapaṭaṃ yāva pādantāva pārupitvā aṭṭhāsi. Athassā sallahukaṃ gabbhavuṭṭhānaṃ ahosi dhammakaraṇato udakanikkhamanasadisam. Atha te pakatibrahmaveseneva upasaṅkamitvā paṭhamam suvaṇṇajālena paṭiggahesum. Tesam hatthato manussā dukūlacumbaṭakena paṭiggahesum. Tena vuttaṃ - “devā naṃ paṭhamam paṭiggaṇhanti pacchā manussā”ti.

206. Cattāro naṃ devaputtāti cattāro mahārājāno. Paṭiggahetvāti ajinappaveṇiyā paṭiggahetvā. Mahesakkhoti mahātejo mahāyaso lakkhaṇasampannoti attho.

Visadova nikkhamatīti yathā aññe sattā yonimagge laggantā bhaggavibhaggā nikkhamanti, na evaṃ nikkhamati, alaggo hutvā nikkhamatīti attho. Udenāti udakena. Kenaci asucināti yathā aññe sattā kammajavātehi uddhampādā adhosirā yonimagge pakkhittā sataporisanarakapapātaṃ patantā viya tālacchiddena nikkaḍḍhiyamānā hatthī viya mahādukkhaṃ anubhavanta nānāasucimakkhitāva nikkhamanti, na evaṃ bodhisatto. Bodhisattañhi kammajavātā uddhampādaṃ adhosiraṃ kātuṃ na sakkonti. So dhammāsanato otaranto dhammakathiko viya nissenito otaranto puriso viya ca dve hatthe ca pāde ca pasāretvā ṭhitakova mātukucchisambhavena kenaci asucinā amakkhitova nikkhamati.

Udakassa dhārāti udakavaṭṭiyo. Tāsu sītā suvaṇṇakaṭāhe patati, uṇhā rajatakaṭāhe. Idañca pathavītale kenaci asucinā asammissam tesam pāṇiyaparibhojanīyaudakañceva aññehi asādhāraṇaṃ kīḷanaudakañca dassetuṃ vuttaṃ. Aññassa pana suvaṇṇarajatagaṭehi āhāriyamānaudakassa ceva haṃsavaṭṭakādipokkharāṇigatassa ca udakassa paricchedo natthi.

207. Sampatijātoti muhuttajāto. Pāḷiyaṃ pana mātukucchito nikkhantamatto viya dassito, na pana evaṃ daṭṭhabbaṃ. Nikkhantamattañhi taṃ paṭhamam brahmāno suvaṇṇajālena paṭiggaṇhiṃsu, tesam hatthato cattāro mahārājāno maṅgalasammatāya sukhasamphassāya ajinappaveṇiyā, tesam hatthato manussā dukūlacumbaṭakena, manussānaṃ hatthato muccitvā pathaviyaṃ patitṭhito.

Setamhi chatte anudhāriyamāneti dibbasetacchatte anudhāriyamāne. Ettha ca chattassa parivārāni khaggādīni pañca rājakakudhabhaṇḍānipi āgatāneva. Pāḷiyaṃ pana rājagamane rājā viya chattameva vuttaṃ. Tesu chattameva paññāyati, na chattaḡgāhakā. Tathā khagga-tālavanṭa-morahatthaka-vāḷabījani-uṇhīsamattāyeva paññāyanti, na tesam gāhakā. Sabbāni kira tāni adissamānarūpā devatā gaṇhiṃsu. Vuttampi cetam -

“Anekasākhañca saḥassamaṇḍalaṃ,
Chattaṃ marū dhārayumantalikkhe;
Suvaṇṇadaṇḍā vipatanti cāmarā,
Na dissare cāmarachattaḡgāhakā”ti.

Sabbā ca disāti idaṃ sattapadavītiḥārūpari t̥hitassa viya sabbadisānuvilokanaṃ vuttaṃ, na kho panevaṃ daṭṭhabbaṃ. Mahāsatto hi manussānaṃ hatthato mucchitvā puratthimadisāṃ olokesi, anekacakkavālasahassāni ekaṅgaṇāni ahesuṃ. Tattha devamanussā gandhamālādīhi pūjayamānā - “mahāpurisa idha tumhehi sadisopi natthi, kuto uttaritaro”ti āhaṃsu. Evaṃ catasso disā, catasso anudisā, heṭṭhā, uparīti dasapi disā anuviloketvā attanā sadisaṃ adisvā ayaṃ uttarā disāti sattapadavītiḥārena agamāsīti evamettha attho daṭṭhabbo. Āsabhinti uttamaṃ. Aggoti guṇehi sabbapaṭṭhamo. Itarāni dve padāni etasseva vevacanāni. Ayamantimā jāti, natthi dāni punabbhavoti padadvayena imasmiṃ attabhāve pattabbaṃ arahattaṃ byākāsi.

Ettha ca samehi pādehi pathaviyaṃ patit̥ṭhānaṃ catuiddhipādapaṭilābhassa pubbanimittam, uttarābhimukhabhāvo mahājanaṃ ajjhottharivā abhibhavivā gamanassa pubbanimittam, sattapadagamanam sattabojjhaṅgaratanapaṭilābhassa pubbanimittam, dibbasetacchattadhāraṇam vimutticchattapaṭilābhassa pubbanimittam, pañcarājakakudhabhaṇḍāni pañcahi vimuttīhi vimuccanassa pubbanimittam, disānuvilokanaṃ anāvaraṇaṇṇapaṭilābhassa pubbanimittam, āsabhīvācābhāsaṇam appaṭivattiyadhammacakkappavattanassa pubbanimittam. “Ayamantimā jāti”ti sihanādo anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbānassa pubbanimittanti veditabbaṃ. Ime vārā pāliyaṃ āgatā, sambahulavāro pana āgato, āharitvā dīpetabbo.

Mahāpurisassa hi jātadivase dasasahasilokadhātu kampi. Dasasahasilokadhātumhi devatā ekacakkavāle sannipatiṃsu. Paṭthamaṃ devā paṭiggahiṃsu, pacchā manussā. Tantibaddhā vīṇā cammabaddhā bheriyo ca kenaci avāditā sayameva vajjiṃsu, manussānaṃ andubandhanādīni khaṇḍākhaṇḍam bhijjiṃsu. Sabbarogā ambilena dhotatambamalaṃ viya vigacchiṃsu, jaccandhā rūpāni passiṃsu. Jaccabadhirā saddaṃ suṇiṃsu, pīṭhasappī javanasampannā ahesuṃ, jātijaḷānampi eḷamūgānaṃ sati patit̥ṭhāsi, videse pakkhandanāvā supaṭṭanaṃ pāpuṇiṃsu, ākāsaṭṭhakabhūmaṭṭhakaratanāni sakatejobhāsītāni ahesuṃ, verino mettacittam paṭilabhiṃsu, avīcimhi aggi nibbāyi. Lokantare āloko udapādi, nadīsu jalaṃ na pavatti, mahāsamuddesu madhurasadisāṃ udakaṃ ahosi, vāto na vāyi, ākāsapabbatarukkhagatā sakuṇā bhassitvā pathavīgatā ahesuṃ, cando atiroci, sūriyo na uṇho na sītalo nimmalo utusampanno ahosi, devatā attano attano vimānadvāre t̥hatvā apphoṭanaseḷanacelukkhepādīhi mahākīḷam kīḷiṃsu, cātuddīpikamahāmegho vassi, mahājanaṃ neva khudā na pipāsā pīḷesi, dvārakavātāni sayameva vivariṃsu, pupphūpagaphalūpagā rukkhā pupphaphalāni gaṇhiṃsu, dasasahasilokadhātu ekaddhajamālā ahoṣīti.

Tatrāpissa dasasahasilokadhātukampo sabbaññutañṇapaṭilābhassa pubbanimittam, devatānaṃ ekacakkavāle sannipāto dhammacakkappavattanakāle ekappahārena sannipatitvā dhammapaṭiggaṇhanassa pubbanimittam, paṭthamaṃ devatānaṃ paṭiggahaṇam catunnam rūpāvacarajjhānānaṃ paṭilābhassa pubbanimittam. Pacchā manussānaṃ paṭiggahaṇam catunnam arūpajjhānānaṃ paṭilābhassa pubbanimittam, tantibaddhavīṇānaṃ sayam vajjanaṃ anupubbavīhārapaṭilābhassa pubbanimittam, cammabaddhabherīnaṃ vajjanaṃ mahatiyā dhammabheriyā anussāvanassa pubbanimittam, andubandhanādīnaṃ chedo asmimānasamucchedassa pubbanimittam, sabbarogavigamo sabbakilesavigamassa pubbanimittam, jaccandhānaṃ rūpadassanaṃ dibbacakkhupaṭilābhassa pubbanimittam,

jaccabadhirānaṃ saddassavanaṃ dibbasotadhātupaṭilābhassa pubbanimittam,
pīṭhasappīnaṃ javanasampadā catuiddhipādādhigamassa pubbanimittam, jaḷānaṃ
satipatiṭṭhānaṃ catusatipaṭṭhānapaṭilābhassa pubbanimittam,
videsapakkhandanāvānaṃ supaṭṭanasampāpuṇaṃ catupaṭisambhidādhigamassa
pubbanimittam, ratanānaṃ sakatejobjhāsittam yaṃ lokassa dhammobhāsaṃ
dassessati tassa pubbanimittam.

Verīnaṃ mettacittapaṭilābho catubrahmavihārapaṭilābhassa pubbanimittam, avīcimhi
agginibbānaṃ ekādasaagginibbānassa pubbanimittam, lokantarāloko
avijjandhakāraṃ vidhamitvā ñāṇālokadassanassa pubbanimittam, mahāsamuddassa
madhuratā nibbānarasena ekarasabhāvassa pubbanimittam, vātassa avāyanaṃ
dvāsaṭṭhidiṭṭhigatabhindanassa pubbanimittam, sakuṇānaṃ pathavīgamaṃ
mahājanassa ovādaṃ sutvā pāṇehi saraṇagamanassa pubbanimittam, candassa
ativirocanaṃ bahujanakantatāya pubbanimittam, sūriyassa
uṇhasītavivajjanautusukhatā kāyikacetasikasukhuppattiyā pubbanimittam,
devatānaṃ vimānadvāresu apphoṭanādīhi kīḷanaṃ buddhabhāvaṃ patvā udānaṃ
udānassa pubbanimittam, cātuddīpikamahāmeghavassanaṃ mahato
dhammameghavassanassa pubbanimittam, khudāpīlanassa abhāvo
kāyagatāsatiamatapaṭilābhassa pubbanimittam, pipāsāpīlanassa abhāvo
vimuttisukhena sukhitaṭṭhānaṃ pubbanimittam, dvārakavāṭānaṃ sayameva
vivaraṇaṃ aṭṭhaṅgikamaggadvāravivaraṇassa pubbanimittam, rukkhānaṃ
pupphaphalagahaṇaṃ vimuttipupphehi pupphitassa ca
sāmaññaphalabhārabharitaṭṭhānaṃ ca pubbanimittam, dasasahassilokadhātuyā
ekaddhajamālātā ariyaddhajamālāmālītāya pubbanimittanti veditabbaṃ. Ayaṃ
sambahulavāro nāma.

Ettha pañhe pucchanti - “yadā mahāpuriso pathaviyaṃ patiṭṭhahitvā uttarābhimukho
gantvā āsabhīṃ vācaṃ bhāsati, tadā kiṃ pathaviyā gato, udāhu ākāsaṇa? Dissamāno
gato, udāhu adissamāno? Acelako gato, udāhu alaṅkatappaṭiyatto? Daharo hutvā
gato, udāhu mahallako? Pacchāpi kiṃ tādisova ahosi, udāhu puna bāladārako”ti?
Ayaṃ pana pañho heṭṭhā lohapāsāde saṅghasannipāte tipīṭhakacūlābhayaṭṭherena
vissajjitova. Thero kirettha niyati pubbekatakamma-issaranimmānavādavasena taṃ
taṃ bahuṃ vatvā avasāne evaṃ byākāsi - “mahāpuriso pathaviyaṃ gato,
mahājanassa pana ākāse gacchanto viya ahosi. Dissamāno gato, mahājanassa pana
adissamāno viya ahosi. Acelako gato, mahājanassa pana alaṅkatappaṭiyattova
upaṭṭhāsi. Daharova gato, mahājanassa pana soḷasavassuddesiko viya ahosi. Pacchā
pana bāladārakova ahosi, na tādiso”ti. Evaṃ vutte parisā cassa “buddhena viya
huvā bho therena pañho kathito”ti attamanā ahosi. Lokantarikavāro vuttanayo eva.

Viditāti pākāṭā hutvā. Yathā hi sāvakaṃ nahānamukhadhovanakhādanapivanādikāle
anokāsagate atītasāṅkhāre nippadese sammāsituṃ na sakkonti, okāsapattayeve
sammāsanti, na evaṃ buddhā. Buddhā hi sattadivasabbhantare vavatthitasāṅkhāre
ādito paṭṭhāya sammāsivā tilakkhaṇaṃ āropetvāva vissajjenti, tesam
avipassitadhammo nāma natthi, tasmā “viditā”ti āha. Sesam sabbattha
uttānamevāti.

Papañcasūdaniyā majjhimanikāyaṭṭhakathāya

Acchariyaabbhutasuttavaṇṇanā nīṭṭhitā.

4. Bākulasuttavaṇṇanā

209. Evaṃ me sutanti bākulasuttaṃ. Tattha bākuloti yathā dvāvīsati dvattiṃsātiādimhi vattabbe bāvīsati bāttiṃsātiādīni vuccanti, evameva dvikuloti vattabbe bākuloti vuttaṃ. Tassa hi therassa dve kulāni ahesuṃ. So kira devaloko cavitvā kosambinagare nāma mahāseṭṭhikule nibbatto, tamenam pañcame divase sīsam nhāpetvā gaṅgākīlaṃ akaṃsu. Dhātiyā dārakaṃ udaye nimujjanummujjanavasena kīlāpentiyā eko maccho dārakaṃ disvā “bhakkho me aya”nti maññamāno mukhaṃ vivaritvā upagato. Dhātī dārakaṃ chaḍḍetvā palātā. Maccho taṃ gili. Puññavā satto dukkhaṃ na pāpuṇi, sayanagabbhaṃ pavisitvā nipanno viya ahosi. Maccho dārakassa tejena tattakapallaṃ gilitvā dayhamāno viya vegena tiṃsayojanamaggaṃ gantvā bārāṇasinagaravāsino macchabandhassa jālaṃ pāvīsi, mahāmacchā nāma jālabaddhā pahariyamānā maranti. Ayaṃ pana dārakassa tejena jālato nīhaṭamattova mato. Macchabandhā ca mahantaṃ macchaṃ labhitvā phāletvā vikkiṇanti. Taṃ pana dārakassa ānubhāvena aphāletvā sakalameva kājena haritvā sahasena demāti vadantā nagare vicariṃsu. Koci na gaṇhāti.

Tasmiṃ pana nagare aputtakaṃ asītikoṭivibhavaṃ seṭṭhikulaṃ atthi, tassa dvāramūlaṃ patvā “kiṃ gahetvā dethā”ti vuttā kahāpaṇanti āhaṃsu. Tehi kahāpaṇaṃ datvā gahito. Seṭṭhibhariyāpi aññesu divasesu macche na kelāyati, taṃ divasaṃ pana macchaṃ phalake ṭhapetvā sayameva phālesi. Macchañca nāma kucchito phāleti, sā pana piṭṭhito phālentī macchakucchiyaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ dārakaṃ disvā - “macchakucchiyaṃ me putto laddho”ti nādaṃ naditvā dārakaṃ ādāya sāmikassa santikaṃ agamāsi. Seṭṭhi tāvadeva bheriṃ carāpetvā dārakaṃ ādāya rañño santikaṃ gantvā - “macchakucchiyaṃ me deva dārako laddho, kiṃ karomī”ti āha. Puññavā esa, yo macchakucchiyaṃ arogo vasi, posehi nanti.

Assosi kho itaraṃ kulaṃ - “bārāṇasiyaṃ kira ekaṃ seṭṭhikulaṃ macchakucchiyaṃ dārakaṃ labhatī”ti, te tattha agamaṃsu. Athassa mātā dārakaṃ alaṅkaritvā kīlāpiyamānaṃ disvāva “manāpo vatāyaṃ dārako”ti gantvā pavatiṃ ācikkhi. Itarā mayhaṃ puttotiādīmāha. Kahaṃ te laddhoti? Macchakucchiyanti. No tuyhaṃ putto, mayhaṃ puttoti. Kahaṃ te laddhoti? Mayā dasamāse kucchiyā dhārito, atha naṃ nadiyā kīlāpiyamānaṃ maccho gilīti. Tuyhaṃ putto aññena macchena gilīto bhavissati, ayaṃ pana mayā macchakucchiyaṃ laddhoti, ubhopi rājakulaṃ agamaṃsu. Rājā āha - “ayaṃ dasa mase kucchiyā dhāritattā amātā kātuṃ na sakkā, macchaṃ gaṇhantāpi vakkayakanādīni bahi katvā gaṇhantā nāma natthīti macchakucchiyaṃ laddhattā ayampi amātā kātuṃ na sakkā, dārako ubhinnampi kulānaṃ dāyādo hotu, ubhopi naṃ jaggathā”ti ubhopi jaggiṃsu.

Viññutaṃ pattassa dvīsipi nagaresu pāsādaṃ kāretvā nāṭakāni paccupaṭṭhāpesuṃ. Ekekaṃsiṃ nagare cattāro cattāro mase vasati, ekaṃsiṃ nagare cattāro mase vuṭṭhassa saṅghāṭanāvāya maṇḍapaṃ kāretvā tattha naṃ saddhiṃ nāṭakāhi āropenti. So sampattiṃ anubhavamāno itaraṃ nagaraṃ gacchati. Taṃnagaravāsino nāṭakāni upaḍḍhamaggaṃ agamaṃsu. Te paccuggantvā taṃ parivāretvā attano pāsādaṃ nayanti. Itarāni nāṭakāni nivattitvā attano nagarameva gacchanti. Tattha cattāro mase vasitvā teneva niyāmena puna itaraṃ nagaraṃ gacchati. Evamassa sampattiṃ anubhavantassa asīti vassāni paripuṇṇāni.

Atha bhagavā cārikaṃ caramāno bārāṇasiṃ patto. So bhagavato santike dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddho pabbajito. Pabbajitvā sattāhameva puthujjano ahosi, aṭṭhame pana so saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇīti evamassa dve kulāni ahesuṃ. Tasmā bākuloti saṅkhaṃ agamāsīti.

Purāṇagihisahāyoti pubbe gihikāle sahāyo. Ayampi dīghāyukova theram pabbajitaṃ passituṃ gacchanto asītime vasse gato. Methuno dhammoti bālo naggasamaṇako bālapucchaṃ pucchati, na sāsana vacanaṃ, idāni therena dinnanaye tṭhito imehi pana teti pucchi.

210. Yam pāyasmātiādāni padāni sabbavāresu dhammasaṅgāhakattherehi niyametvā tṭhapitāni. Tattha saññā uppannamattāva, vitakko kamma pathabhedakoti. Thero panāha - “kasmā visuṃ karotha, ubhayampetaṃ kamma pathabhedakamevā”ti.

211. Gahapaticīvaranti vassāvāsikaṃ cīvaraṃ. Satthenāti pipphalakena. Sūciyāti sūciṃ gahetvā sibbitabhāvaṃ na sarāmīti attho. Kathine cīvaranti kathinacīvaraṃ, kathinacīvarampi hi vassāvāsikagatikameva. Tasmā tattha “sibbitā nābhijānāmī”ti āha.

Ettakaṃ panassa kālaṃ gahapaticīvaraṃ asādiyantassa chindanasibbanādāni akarontassa kuto cīvaraṃ uppajjati. Dvīhi nagarehi. Thero hi mahāyasassī, tassa puttadhītaro nattanattakā sukhumasātakehi cīvarāni kāretvā rajāpetvā samugge pakkhipitvā paṇanti. Therassa nhānakāle nhānakotṭhake tṭhapenti. Thero tāni nivāseti ceva pārupati ca, purāṇacīvarāni sampattapabbajitānaṃ deti. Thero tāni nivāsetvā ca pārupitvā ca navakammaṃ na karoti, kiñci āyūhanakammaṃ natthi. Phalasamāpattiṃ appētvā appētvā nisīdati. Catūsu māsesu pattesu lomakiliṭṭhāni honti, athassa puna teneva niyāmena paṇitvā denti. Aḍḍhamāse aḍḍhamāse parivattatīti vadantiyeva.

Anacchariyañcetaṃ therassa mahāpuññaṃ mahābhiññaṃ satahassakappe pūritapāramissa, asokadhammarañño kulūpako nigrodhatthero divasassa nikkhattuṃ cīvaraṃ parivattesi. Tassa hi ticīvaraṃ hatthikkhandhe tṭhapetvā pañcahi ca gandhasamuggasatehi pañcahi ca mālāsamuggasatehi saddhiṃ pātova āhariyittha, tathā divā ceva sāyañca. Rājā kira divasassa nikkhattuṃ sātaka parivattento “therassa cīvaraṃ nīta”nti pucchitvā “āma nīta”nti sutvā parivattesi. Theropi na bhaṇḍikaṃ bandhitvā tṭhapesi, sampattasabrahmacārīnaṃ adāsi. Tadā kira jambudīpe bhikkhusaṅghassa yebhuyyena nigrodhasseva santakaṃ cīvaraṃ ahosi.

Aho vata maṃ koci nimanteyyāti kiṃ pana cittassa anuppādanaṃ bhāriyaṃ, uppannassa pahānanti. Cittaṃ nāma lahukaparivattaṃ, tasmā anuppādanaṃ bhāriyaṃ, uppannassa pahānampi bhāriyameva. Antaraghareti mahāsakuludāyisutte indakhīlato paṭṭhāya antaragharaṃ nāma idha nimbodakapātanaṭṭhānaṃ adhippetam. Kuto panassa bhikkhā uppajjitthāti. Thero dvīsu nagaresu abhiññāto, gehadvāraṃ āgatassevassa pattaṃ gahetvā nānārasabhojanassa pūretvā denti. So laddhaṭṭhānato nivattati, bhattakiccakaraṇaṭṭhānaṃ panassa nibaddhameva ahosi. Anubyañjanasoti therena kira rūpe nimittaṃ gahetvā mātugāmo na olokitapubbo. Mātugāmassa dhammanti mātugāmassa chappañcavācāhi dhammaṃ desetum vaṭṭati, pañhaṃ puṭṭhena gāthāsahassampi vattuṃ vaṭṭatiyeva. Thero pana kappiyameva na akāsi. Yebhuyyena hi kulūpakatherānametaṃ kammaṃ hoti. Bhikkhunupassayanti bhikkhuniupassayaṃ. Taṃ pana gilānapucchakena gantuṃ vaṭṭati, thero pana kappiyameva na akāsi. Esa nayo sabbattha. Cuṇṇenāti

kosambacuñṇādinā. Gattaparikammeti sarīrasambāhanakamme. Vicāritāti payojayitā. Gaddūhanamattanti gāviṃthane gahetvā ekaṃ khīrabindum dūhanakālamattampi.

Kena pana kāraṇena thero nirābādho ahosi. Padumuttare kira bhagavati sataśāhassabhikkhuparivāre cārikaṃ caramāne himavati visarukkā pupphimsu. Bhikkhusataśāhassānampi tiṇapupphakarogo uppajjati. Thero tasmiṃ samaye iddhiṃ tāpaso hoti, so ākāseṇa gacchanto bhikkhusaṅghaṃ disvā otarivā rogaṃ pucchitvā himavantato osadhaṃ āharitvā adāsi. Upasiṅghanamatteneva rogo vūpasami. Kassapasammāsambuddhakālepi paṭhamavappadivase vappaṃ ṭhapetvā bhikkhusaṅghassa paribhogaṃ aggisālañceva vaccakuṭiṇca kāretvā bhikkhusaṅghassa bhesajjavattaṃ nibandhi, iminā kammena nirābādho ahosi. Ukkatṭhanesajjiko panesa ukkatṭhārañṇako ca tasmā “nābhijānāmi apassenakaṃ apassayitā”tiādimāha.

Saraṇoti sakilesa. Aññaṃ udapādīti anupasampannassa aññaṃ byākātuṃ na vaṭṭati. Thero kasmā byākāsi? Na thero ahaṃ arahāti āha, aññaṃ udapādīti panāha. Apica thero arahāti pākaṭo, tasmā evamāha.

212. Pabbajjanti thero sayamaṃ neva pabbājesi, na upasampādesi aññehi pana bhikkhūhi evaṃ kārāpesi. Avāpuraṇaṃ ādāyāti kuñcikaṃ gahetvā.

Nisinnakova parinibbāyīti ahaṃ dharamānopi na aññaṃ bhikkhusaṃ bhāro ahosiṃ, parinibbutassāpi me sarīraṃ bhikkhusaṅghassa palibodho mā ahoṣīti tejodhātuṃ samāpajjitvā parinibbāyī. Sarīrato jālā utṭhahi, chavimaṃsalohitaṃ sappi viya jhāyamānaṃ parikkhayaṃ gataṃ, sumanamakulasadisā dhātuyova avasesimsu. Sesamaṃ sabbattha pākaṭameva. Idaṃ pana suttaṃ dutiyasaṅgahe saṅgītanti.

Papañcasūdanīyā majjhimanikāyaṭṭhakathāya

Bākulasuttavaṇṇanā nīṭṭhitā.

5. Dantabhūmisuttavaṇṇanā

213. Evaṃ me sutanti dantabhūmisuttaṃ. Tattha araṇṇakuṭikāyanti tasseeva veḷuvanassa ekasmiṃ vivittaṭṭhāne padhānakammikānaṃ bhikkhūnaṃ atthāya katasenāsane. Rājakumāroti bimbisārassa putto orasako.

Phuseyyāti labheyya. Ekaggatanti evaṃ paṭipanno samāpattiṃ nāma labhati, jhānaṃ nāma labhatīti idaṃ mayā sutanti vadati. Kilamathoti kāyakilamatho. Vihesāti sveva kilamatho vutto. Yathāsake tiṭṭheyyāsīti attano ajānanakoṭṭhāseyeva tiṭṭheyyāsīti.

214. Desesīti cittekaggataṃ nāma evaṃ labhati, samāpattiṃ evaṃ nibbattetīti appanāupacāraṃ pāpetvā ekakasiṇaparikkamaṃ kathesi. Pavedetvāti pakāsetvā.

Nekhammena ñātabbanti kāmato nissaṭṭagaṇeṇa ñātabbaṃ. Kāmato nissaṭṭagaṇe ṭhitena puggaleṇa ekaggaṃ nāma jānitabbanti adhippāyenaṭṭhaṃ vuttaṃ. Sesāni tasseeva vevacanāni. Kāme paribhuñjantoti duvidhepi kāme bhuñjamāno.

215. Hatthidammā vā assadammā vā godammā vāti ettha adantahatthidammādayo viya cittekaggarahitā puggalā daṭṭhabbā. Dantahatthiādayo viya cittekaggasampannā. Yathā adantahatthidammādayo kūṭākāraṃ akatvā dhuraṃ

achaḍḍetvā dantagamaṇaṃ vā gantūṃ, dantehi vā pattabbaṃ bhūmiṃ pāpuṇituṃ na sakkonti, evameva cittekaggarahitā sampannacittekaggehi nibbattitaguṇaṃ vā nibbattetuṃ pattabhūmiṃ vā pāpuṇituṃ na sakkonti.

216. Hatthavilaṅghakenāti hatthena hatthaṃ gahetvā.

Daṭṭheyyanti passitabbayuttakaṃ. Āvutoti āvarito. Nivutoti nivārito. Ophuṭoti onaddho.

217. Nāgavanikanti hatthipadopame nāgavanacarako puriso “nāgavaniko”ti vutto, idha hatthisikkhāya kusalo hatthiṃ gahetuṃ samattho. Atipassitvāti disvā. Etthagedhāti etasmiṃ pavattagedhā. Sarasaṅkappānanti dhāvanasaṅkappānaṃ. Manussakantesu sīlesu samādapanāyāti ettha yadā nāgo itthipurisehi kumārakumārikāhi soṇḍādīsu gahetvā upakeḷayamāno vikāraṃ na karoti sukhāyati, tadānena manussakantāni sīlāni samādinnaṇi nāma honti.

Pemaṇiyāti tāta rājā te pasanno maṅgalaḥhatthiṭṭhāneva ṭhapessati, rājārahāni bhojanādīni labhissasīti evarūpī nāgehi piyāpitabbā kathā. Sussūsatīti taṃ pemaṇiyakathaṃ sotukāmo hoti. Tiṇaghāsodakanti tiṇaghāsañceva udakañca, tiṇaghāsanti ghāsitaḥhatthiṭṭhānaṃ, khāditaḥhatthiṭṭhānaṃ attho.

Paṇavoti ḍiṇḍimo. Sabbavaṅkadosanihitannitakasāvoti nihitasabbavaṅkadoso ceva apanītakasāvo ca. Aṅganteva saṅkhaṃ gacchatīti aṅgasamo hoti.

219. Gehasitasīlānanti pañcakāmaguṇanissitasīlānaṃ. Nāyassāti aṭṭhaṅgikamaggassa.

222. Adantamaraṇaṃ mahallako rañño nāgo kālaṅkatoti rañño mahallako nāgo adantamaraṇaṃ mato kālaṃ kato hoti, adantamaraṇaṃ kālaṃkiriyaṃ nāma kariyatīti ayamettha attho. Esa nayo sabbattha. Sesam uttānamevāti.

Papañcasūdaniyā majjhimanikāyaṭṭhakathāya

Dantabhūmisuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Bhūmijasuttavaṇṇanā

223. Evaṃ me sutanti bhūmijasuttaṃ. Tattha bhūmijoti ayaṃ thero jayasenaṇṇakumārassa mātulo. Āsañca anāsañcāti kālena āsaṃ kālena anāsaṃ. Sakena thālīpākenāti pakatipavattāya bhikkhāya attano niṭṭhitabhaddatopi bhaddena parivisi. Sesam sabbattha uttānamevāti.

Papañcasūdaniyā majjhimanikāyaṭṭhakathāya

Bhūmijasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Anuruddhasuttavaṇṇanā

230. Evaṃ me sutanti anuruddhasuttaṃ. Tattha evamāhaṃsūti tassa upāsakassa aphāsukakālo ahosi, tadā upasaṅkamitvā evamāhaṃsu. Apaṇṇakanti avirādhitam. Ekathāti appamāṇāti vā mahaggaṭṭhāti vā jhānameva cittekaggaṭṭhāyeva evaṃ vuccatīti imaṃ sandhāya evamāha.

231. Yāvatā ekaṃ rukkhamaṇaṃ mahaggaṭṭhanti pharitvā adhimuccitvā viharatīti ekarukkhamaṇapamaṇaṭṭhānaṃ kasiṇanimittena ottharivā tasmim kasiṇanimitte

mahaggatajjhānaṃ pharivā adhimuccitvā viharati. Mahaggatanti panassa ābhogo natthi, kevalaṃ mahaggatajjhānapavattivasena panetaṃ vuttaṃ. Esa nayo sabbattha. Iminā kho etaṃ gahapati pariyāyenāti iminā kāraṇena. Ettha hi appamāṇāti vuttānaṃ brahmavihārānaṃ nimittaṃ na vaḍḍhati, ugghāṭanaṃ na jāyati, tāni jhānāni abhiññānaṃ vā nirodhassa vā pādaḥkāni na honti, vipassanāpādaḥkāni pana vaṭṭapādaḥkāni bhavokkamaṇāni ca honti. “Mahaggatā”ti vuttānaṃ pana kasiṇajjhānānaṃ nimittaṃ vaḍḍhati, ugghāṭanaṃ jāyati, samatikkamā honti, abhiññāpādaḥkāni nirodhapādaḥkāni vaṭṭapādaḥkāni bhavokkamaṇāni ca honti. Evamime dhammā nānatthā, appamāṇā mahaggatāti evaṃ nānābyañjanā ca.

232. Idāni mahaggatasamāpattito nīharitvā bhavūpapattikāraṇaṃ dassento catasso kho imātiādimāha. Parittābhāti pharivā jānantassa ayamābhogo atthi, parittābhesu pana devesu nibbattikāraṇaṃ jhānaṃ bhāvento evaṃ vutto. Esa nayo sabbattha. Parittābhā siyā saṃkiliṭṭhābhā honti siyā parisuddhābhā, appamāṇābhā siyā saṃkiliṭṭhābhā honti siyā parisuddhābhā. Kathaṃ? Suppamatte vā sarāvamatte vā kasiṇaparikkammaṃ katvā samāpattiṃ nibbattetvā pañcahākārehi āciṇṇavasibhāvo paccanīkadhammānaṃ suṭṭhu aparisodhitattā dubbalameva samāpattiṃ vaḷaṇṇitvā appaṇaṇajjhāne ṭhito kālaṃ katvā parittābhesu nibbattati, vaṇṇo panassa paritto ceva hoti saṃkiliṭṭho ca. Pañcahi panākārehi āciṇṇavasibhāvo paccanīkadhammānaṃ suṭṭhu parisodhitattā suvisuddhaṃ samāpattiṃ vaḷaṇṇitvā paṇaṇajjhāne ṭhito kālaṃ katvā parittābhesu nibbattati, vaṇṇo panassa paritto ceva hoti parisuddho ca. Evaṃ parittābhā siyā saṃkiliṭṭhābhā honti siyā parisuddhābhā. Kasiṇe pana vipulaparikkammaṃ katvā samāpattiṃ nibbattetvā pañcahākārehi āciṇṇavasibhāvoti sabbhaṃ purimasadisameva veditabbaṃ. Evaṃ appamāṇābhā siyā saṃkiliṭṭhābhā honti siyā parisuddhābhāti.

Vaṇṇanānattanti sarīravaṇṇassa nānatthaṃ. No ca ābhānānattanti āloke nānatthaṃ na paññāyati. Accinānattanti dīgharassaññānūlavasena acciyā nānatthaṃ.

Yattha yatthāti uyyānavimānakappaṇakhanadītīrapokkharāṇītīresu yattha yattha. Abhinivisanti vasanti. Abhiramanti ramanti na ukkaṇṭhanti. Kājenāti yāgubhattatelaṇṇāṇitaṃ macchamaṃ sakājesu yena kenaci kājena. “Kācenāti”pi pāṭho, ayameva attho. Piṭakenāti pacchiyā. Tattha tatthevāti sappimadhupaṇṇāṇitādīnaṃ sulabhaṭṭhānato loṇapūtimacchādīnaṃ ussannaṭṭhānaṃ nītā “pubbe amhākaṃ vasanaṭṭhānaṃ phāsukaṃ, tattha sukhaṃ vasimhā, idha loṇaṃ vā no bādhati pūtimacchagandho vā sīsaroṇaṃ uppādeti”ti evaṃ cittaṃ anuppādetvā tattha tattheva ramanti.

234. Ābhāti ābhāsampannā. Tadaṇṇenāti tassā bhavūpapattiyā aṇṇena, bhavūpapattikāraṇenāti attho. Idāni taṃ kāraṇaṃ pucchanto ko nu kho, bhantetiādimāha.

Kāyaduṭṭhullanti kāyālasiyabhāvo. Jhāyatoti jalato.

235. Dīgharattaṃ kho meti thero kira pāramiyo pūrento isipabbajjaṃ pabbajitvā samāpattiṃ nibbattetvā nirantaraṃ tīṇi attabhāvasatāni brahmaloke paṭilabhi, taṃ sandhāyetaṃ āha. Vuttampi cetāṃ -

“Avokiṇṇaṃ tīṇi satāṃ, yaṃ pabbajim isipabbajjaṃ;
Asaṅkhatāṃ gavesanto, pubbe saṅcaritaṃ mama”nti.

Sesaṃ sabbattha uttānamevāti.

Papañcasūdaniyā majjhimanikāyaṭṭhakathāya

Anuruddhasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Upakkilesasuttavaṇṇanā

236. Evaṃ me sutanti upakkilesasuttaṃ. Tattha etadavocāti neva bhedādhippāyena na piyakamyatāya, atha khvāssa etadahosi - “ime bhikkhū mama vacanaṃ gahetvā na oramissanti, buddhā ca nāma hitānukampakā, addhā nesam bhagavā ekaṃ kāraṇaṃ kathessati, taṃ sutvā ete oramissanti, tato tesam phāsuvihāro bhavissatī”ti. Tasmā etaṃ “idha, bhante”tiādivacanamavoca. Mā bhaṇḍanantiādīsu “akatthā”ti pāṭhasesaṃ gahetvā “mā bhaṇḍanaṃ akatthā”ti evaṃ attho daṭṭhabbo. Aññataroti so kira bhikkhu bhagavato atthakāmo, ayaṃ kirassa adhippāyo - “ime bhikkhū kodhābhibhūtā satthu vacanaṃ na gaṇhanti, mā bhagavā ete oবাদanto kilamī”ti, tasmā evamāha.

Piṇḍāya pāvisīti na kevalaṃ pāvisi, yenapi janena na diṭṭho, so maṃ passatūtipi adhiṭṭhāsī. Kimatthaṃ adhiṭṭhāsīti? Tesam bhikkhūnaṃ damanattamaṃ. Bhagavā hi tadā piṇḍapāṭappaṭikkanto “puthusaddo samajano”tiādigāthā bhāsivā kosambito bālakaloṇakāragāmaṃ gato. Tato pācīnavaṃsadāyaṃ, tato pālileyyakavanasaṇḍaṃ gantvā pālileyyahatthināgena upaṭṭhahiyamāno temāsaṃ vasi. Nagaravāsinopi - “satthā vihāraṃ gato, gacchāma dhammassavanāyā”ti gandhapupphahatthā vihāraṃ gantvā “kahaṃ, bhante, satthā”ti pucchimsu. “Kahaṃ tumhe satthāraṃ dakkhatha, satthā ‘ime bhikkhū samagge karissāmī’ti āgato, samagge kātuṃ asakkonto nikkhamitvā gato”ti. “Mayaṃ satampi sahassampi datvā satthāraṃ ānetuṃ na sakkoma, so no ayācito sayameva āgato, mayaṃ ime bhikkhū nissāya satthu sammukhā dhammakathaṃ sotuṃ na labhimhā. Ime satthāraṃ uddissa pabbajitā, tasmimpi sāmaggim karonte samaggā na jātā, kassāññassa vacanaṃ karissanti. Alaṃ na imesaṃ bhikkhā dātabbā”ti sakalanagare daṇḍaṃ ṭhapaṃsu. Te punadivase sakalanagaraṃ piṇḍāya caritvā kaṭacchumattampi bhikkhaṃ alabhitvā vihāraṃ āgamaṃsu. Upāsakāpi te puna āhaṃsu - “yāva satthāraṃ na khamāpetha, tāva vo tameva daṇḍakamma”nti. Te “satthāraṃ khamāpessāmā”ti bhagavati sāvattiyaṃ anuppatte tattha āgamaṃsu. Satthā tesam aṭṭhārasa bhedakaravatthūni desesīti ayamettha pāḷimuttakakathā.

237. Idāni puthusaddotiādigāthāsu putthu mahāsaddo assāti puthusaddo. Samajanoti samāno ekasadisō jano, sabbovāyaṃ bhaṇḍanakāraḥakajano samantato saddaniccharaṇena puthusaddo ceva sadisō cāti vuttaṃ hoti. Na bālo koci maññathāti tatra koci ekopi ahaṃ bālōti na maññati, sabbepi paṇḍitamāninoyeva. Nāññaṃ bhiyyo amaññarunti koci ekopi ahaṃ bālōti na ca maññi, bhiyyo ca saṅghasmiṃ bhijjamāne aññampi ekaṃ “mayhaṃ kāraṇā saṅgho bhijjati”ti idaṃ kāraṇaṃ na maññīti attho.

Parimuṭṭhāti muṭṭhassatino. Vācāgocarabhāṇinoti rākārassa rassādeso kato; vācāgocarāva, na satipaṭṭhānagocarā, bhāṇino ca, kathaṃ bhāṇino? Yāvicchanti mukhāyāmaṃ, yāva mukhaṃ pasāretuṃ icchanti, tāva pasāretvā bhāṇino, ekopi saṅghagāravena mukhasaṅkocanaṃ na karotīti attho. Yena nītāti yena kalahena imaṃ nillajjabhāvaṃ nītā. Na taṃ vidū na taṃ jānanti “evaṃ sādīnava aya”nti.

Ye ca taṃ upanayhantīti taṃ akkocchi mantiādikaṃ ākāraṃ ye upanayhanti.
Sanantanoti porāṇo.

Pareti paṇḍite ṭhapetvā tato aññe bhaṇḍanakāraḥ pare nāma. Te ettha saṅghamajjhe kalahaṃ karontā “mayaṃ yamāmase upayamāma nassāma satataṃ samitaṃ maccusantikaṃ gacchāmā”ti na jānanti. Ye ca tattha vijānantīti ye ca tattha paṇḍitā “mayaṃ maccuno samīpaṃ gacchāmā”ti vijānanti. Tato sammanti medhagāti evaṃhi te jānantā yonisomanasikāraṃ uppādetvā medhagānaṃ kalahānaṃ vūpasamāya paṭipajjanti.

Aṭṭhicchinnāti ayaṃ gāthā jātake āgatā, brahmadattañca dīghāvukumārañca sandhāya vuttā. Ayañhettha attho - tesampi tathā pavattaverānaṃ hoti saṅgati, kasmā tumhākaṃ na hoti, yesaṃ vo neva mātāpitūnaṃ aṭṭhīni chinnāni, na paṇā haṭā na gavāssadhaṇāni haṭānīti.

Sace labhethātiādīgāthā paṇḍitasahāyassa ca bālasahāyassa ca vaṇṇāvaṇṇadīpanatthaṃ vuttā. Abhibhuyya sabbāni parissayānīti pākaṭaparissaye ca paṭicchannaparissaye ca abhibhavitvā tena saddhiṃ attamano satimā careyyāti.

Rājāva raṭṭhaṃ vijitanti yathā attano vijitaratṭhaṃ mahājanakarājā ca arindamamahārājā ca pahāya ekakā vicariṃsu, evaṃ vicareyyāti attho. Mātaṅgaraññeva nāgoti mātaṅgo araṇṇe nāgo. Mātaṅgoti hatthi vuccati. Nāgoti mahantādhivacanametaṃ. Yathā hi mātuposako mātaṅganāgo araṇṇe eko cari, na ca pāpāni akāsi, yathā ca pālileyyako, evaṃ eko care, na ca pāpāni kayirāti vuttaṃ hoti.

238. Bālakaloṇakāragāmoti upāligahapatissa bhogagāmo. Tenupasaṅkamīti kasmā upasaṅkami? Gaṇe kirassa ādīnavaṃ disvā ekavihāriṃ bhikkhuṃ passitukāmatā udapādi, tasmā sītādīhi pīlito uṇhādīni patthayamāno viya upasaṅkami. Dhammiyā kathāyāti ekībhāve ānisaṃsappaṭisaṃyuttāya. Yena pācīnavaṃsadāyo, tattha kasmā upasaṅkami? Kalahakāraḥ kirassa diṭṭhādīnavattā samaggavāsino bhikkhū passitukāmatā udapādi, tasmā sītādīhi pīlito uṇhādīni patthayamāno viya tattha upasaṅkami. Āyasmā ca anuruddhotiādi vuttanayameva.

241. Atthi pana voti pacchimapucchāya lokuttaradhammaṃ puccheyya. So pana therānaṃ natthi, tasmā taṃ pucchitum na yuttanti parikammobhāsaṃ pucchati. Obhāsañceva sañjānāmāti parikammobhāsaṃ sañjānāma. Dassanañca rūpānanti dibbacakkhunā rūpadassanañca sañjānāma. Tañca nimittaṃ nappaṭivijjhāmāti tañca kāraṇaṃ na jānāma, yena no obhāso ca rūpadassanañca antaradhāyati.

Taṃ kho pana vo anuruddhā nimittaṃ paṭivijjhitabbanti taṃ vo kāraṇaṃ jānitabbaṃ. Ahampi sudanti anuruddhā tumhe kiṃ na ālulesanti, ahampi imehi ekādasahi upakkilesehi ālulitapubboti dassetum imaṃ desanaṃ ārabhi. Vicikicchā kho metiādīsu mahāsattassa ālokaṃ vaḍḍhetvā dibbacakkhunā nānāvidhāni rūpāni disvā “idaṃ kho ki”nti vicikicchā udapādi. Samādhi cavīti parikammamasamādhi cavi. Obhāsoti parikammobhāsopi antaradhāyi, dibbacakkhunāpi rūpaṃ na passi. Amanasikāroti rūpāni passato vicikicchā uppajjati, idāni kiñci na manasikarissāmīti amanasikāro udapādi.

Thinamiddhanti kiñci amanasikarontassa thinamiddhaṃ udapādi.

Chambhitattanti himavantābhimukhaṃ ālokaṃ vaḍḍhetvā dānavarakkhasaajagarādayo addasa, athassa chambhitattaṃ udapādi.

Uppilanti “mayā diṭṭhabhayaṃ pakatiyā olokiyamānaṃ natthi. Adiṭṭhe kiṃ nāma bhaya”nti cintayato uppilāvitattaṃ udapādi. Sakidevāti ekapayogeneva pañca nidhikumbhiyopi passeyya.

Duṭṭhullanti mayā vīriyaṃ gāḷhaṃ paggaḥitaṃ, tena me uppiḷaṃ uppannanti vīriyaṃ sithilamakāsi, tato kāyadaratho kāyaduṭṭhullaṃ kāyālasiaṃ udapādi.

Accāraddhavīriyanti mama vīriyaṃ sithilaṃ karoto duṭṭhullaṃ uppannanti puna vīriyaṃ paggaṇhato accāraddhavīriyaṃ udapādi. Patameyyāti mareyya.

Atilīnavīriyanti mama vīriyaṃ paggaṇhato evaṃ jātanti puna vīriyaṃ sithilaṃ karoto atilīnavīriyaṃ udapādi.

Abhijappāti devalokābhimukhaṃ ālokaṃ vaḍḍhetvā devasaṅghaṃ passato taṇhā udapādi.

Nānattasaññāti mayhaṃ ekajātikaṃ rūpaṃ manasikarontassa abhijappā uppannā, nānāvidharūpaṃ manasi karissāmīti kālena devalokābhimukhaṃ kālena manussalokābhimukhaṃ vaḍḍhetvā nānāvidhāni rūpāni manasikaroto nānattasaññā udapādi.

Atinijjhāyitattanti mayhaṃ nānāvidhāni rūpāni manasikarontassa nānattasaññā udapādi, iṭṭhaṃ vā anīṭṭhaṃ vā ekajātikameva manasi karissāmīti tathā manasikaroto atinijjhāyitattaṃ rūpaṃ udapādi.

243. Obhāsanimittaṃ manasi karomīti parikammobhāsameva manasi karomi. Na ca rūpāni passāmīti dibbacakkhunā rūpāni na passāmi. Rūpanimittaṃ manasi karomīti dibbacakkhunā visayarūpameva manasi karomi.

Parittañceva obhāsanti parittakaṭṭhāne obhāsaṃ. Parittāni ca rūpānīti parittakaṭṭhāne rūpāni. Vipariyāyena dutiyavāro veditabbo. Paritto samādhīti parittako parikammobhāso, obhāsaparittatañhi sandhāya idha parikammasamādhī “paritto”ti vutto. Parittaṃ me tasmīṃ samayeti tasmīṃ samaye dibbacakkhupi parittakaṃ hoti. Appamāṇavārepi eseva nayo.

245. Avitakkampi vicāramattanti pañcakanaye dutiyajjhānasamādhīṃ. Avitakkampi avicāranti catukkanayepi pañcakanayepi jhānattayasamādhīṃ. Sappītikanti dukatikajjhānasamādhīṃ. Nippītikanti dukajjhānasamādhīṃ. Sātasahagatanti tikacatukkajjhānasamādhīṃ. Upekkhāsahagatanti catukkanaye catutthajjhānasamādhīṃ pañcakanaye pañcamajjhānasamādhīṃ.

Kadā pana bhagavā imaṃ tividhaṃ samādhīṃ bhāveti? Mahābodhimūle nisinno pacchimayāme. Bhagavato hi paṭhamamaggo paṭhamajjhāniko ahoṣi, dutiyādayo dutiyatatiyacatutthajjhānikā. Pañcakanaye pañcamajjhānassa maggo natthīti so lokiyo ahoṣīti lokiyalokuttaramissakaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. Sesaṃ sabbattha uttānamevāti.

Papañcasūdanīyā majjhimanikāyaṭṭhakathāya

Upakkilesasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Bālapaṇḍitasuttavaṇṇanā

246. Evaṃ me sutanti bālapaṇḍitasuttaṃ. Tattha bālalakkhaṇānīti bālo ayanti etehi lakkhiyati ñāyatīti bālalakkhaṇāni. Tāneva tassa sañjānanakāraṇānīti bālanimittāni. Bālassa apadānānīti bālāpadānāni. Duccintitacintīti cintayanto abhijjhābyāpādamicchādassanavasena duccintitameva cinteti. Dubbhāsita bhāsīti bhāsamānopi musāvādādibhedaṃ dubbhāsitameva bhāsati. Dukkaṭṭakammakārīti karontopi pāṇātipātādivasena dukkaṭṭakammameva karoti. Tatra ceti yatttha nisinno, tassaṃ parisati. Tajjaṃ tassāruppanti tājātikaṃ tadanucchavikaṃ, pañcannaṃ verānaṃ diṭṭhadhammakasamparāyikaādīnavappaṭisaṃyuttanti adhippāyo. Tatrāti tāya kathāya kacchamānāya. Bālantiādīni sāmīatthe upayogavacanāṃ.

248. Olambantīti upaṭṭhahanti. Sesapadadvayaṃ tasseva vevacanaṃ, olambanādiākārena hi tāni upaṭṭhahanti, tasmā evaṃ vuttaṃ. Pathaviyā olambantīti pathavitale pattharanti. Sesapadadvayaṃ tasseva vevacanaṃ. Pattharaṇākāroyeva hesa. Tatra, bhikkhave, bālāssāti tasmīṃ upaṭṭhānākāre āpāthagate bālassa evaṃ hoti.

249. Etadavocāti anusandhikusalo bhikkhu “nirayassa upamā kātuṃ na sakkā”ti na bhagavā vadati, “na sukarā”ti pana vadati, na sukaraṃ pana sakkā hoti kātuṃ, handāhaṃ dasabalaṃ upamaṃ kārāpemiṃti cintetvā etaṃ “sakkā, bhante”ti vacanaṃ avoca. Haneyyunti vinivijjhivā gamanavasena yathā ekasmiṃ ṭhāne dve pahārā nipatanti, evaṃ haneyyūṃ. Tenassa dve vaṇamukhasatāni honti. Ito uttaripi eseva nayo.

250. Pāṇimattanti antomuṭṭhiyaṃ ṭhapanamattaṃ. Saṅkhampi na upetīti gaṇanamattampi na gacchati. Kalabhāgampīti satimaṃ kalaṃ sahasimaṃ kalaṃ satahasimaṃ vā kalaṃ upagacchatītipi vattabbataṃ na upeti. Upanidhampīti upanikkhepanamattampi na upeti, olokontassa olokitamattampi natthi. Tattaṃ ayokhilanti tigāvutaṃ attabhāvaṃ sampajjalitāya lohapathaviyā uttānakaṃ nipajjāpetvā tassa dakkhiṇahatthe tālappamāṇaṃ ayasūlaṃ pavesenti, tathā vāmahatthādīsu. Yathā ca uttānakaṃ nipajjāpetvā, evaṃ urenapi dakkhiṇapassenapi vāmapassenapi nipajjāpetvā taṃ kammakāraṇaṃ karontiyeva. Saṃvesetvāti sampajjalitāya lohapathaviyā tigāvutaṃ attabhāvaṃ nipajjāpetvā. Kuṭṭhārīhīti mahatīhi gehassa ekapakkhachadanamattāhi kuṭṭhārīhi tacchanti. Lohitaṃ nadī hutvā sandati, lohapathavito jālā utṭhahitvā tacchitaṭṭhānaṃ gaṇhanti. Mahādukkhaṃ uppajjati, tacchantā pana suttāhataṃ karitvā dārū viya aṭṭhaṃsampi chaḷaṃsampi karonti. Vāsīhīti mahāsuppapamāṇāhi vāsīhi. Tāhi tacchantā tacato yāva aṭṭhīni saṇikaṃ tacchanti, tacchitaṃ tacchitaṃ paṭipākatikaṃ hoti. Rathe yojetvāti saddhiṃ yugayottapañcaracakakubbarapācanehi sabbato sampajjalite rathe yojetvā. Mahantanti mahākūṭāgārappamāṇaṃ. Āropentīti sampajjalitehi ayamuggarehi pothentā āropenti. Sakimpi uddhanti supakkuthitāya ukkhaliyā pakkhittataṇḍulā viya uddhaṃ adho tiriyañca gacchati.

Bhāgasō mitoti bhāge ṭhapetvā ṭhapetvā vibhatto. Pariyantoti parikkhitto. Ayasāti upari ayapaṭṭena chādito.

Samantā yojanasataṃ pharitvā tiṭṭhatīti evaṃ pharitvā tiṭṭhati, yathā samantā yojanasate ṭhāne ṭhatvā olokontassa akkhīni yamakagoḷakā viya nikkhamanti.

Na sukarā akkhānena pāpuṇitunti nirayo nāma evampi dukkho evampi dukkhoti vassasataṃ vassasahassaṃ kathentenāpi matthakaṃ pāpetvā kathetuṃ na sukarāti attho.

251. Dantullehakanti dantehi ullehivā, luñcitvāti vuttaṃ hoti. Rasādoti rasagedhena paribhuttaraso.

252. Aññamaññakhādikāti aññamaññakhādanam.

Dubbaṇṇoti durūpo. Duddasikoti dārakānam bhayāpanattham katayakkho viya duddaso. Okoṭimakoti lakuṇḍako pavitṭhagīvo mahodaro. Kāṇoti ekakkhikāṇo vā ubhayakkhikāṇo vā. Kuṇṭhi ekahatthakuṇi vā ubhayahatthakuṇi vā. Pakkhahatoti pīṭhasappi. So kāyenāti idamassa dukkhānupabandhadassanattham āraddham.

Kaliggahenāti parājayena. Adhibandham nigaccheyyāti yasmā bahum jito sabbasāpateyyampissa nappahoti, tasmā attanāpi bandham nigaccheyya. Kevalā paripūrā bālabhūmiti bālo tīṇi duccharitāni pūretvā niraye nibbattati, tattha pakkāvasesena manussattaṃ āgato pañcasu nīcakulesu nibbattitvā puna tīṇi duccharitāni pūretvā niraye nibbattatīti ayam sakalā paripuṇṇā bālabhūmi.

253. Paṇḍitalakkhaṇānītiādi vuttānusāreneva veditabbam. Sucintitacintītiādīni cettha manosucaritādīnam vasena yojetabbāni.

Cakkaratanavaṇṇanā

256. Sīsam nhātassāti sīsena saddhiṃ gandhodakena nhātassa. Uposathikassāti samādinnauposathaṅgassa. Uparipāsādavaragatassāti pāsādavarassa upari gatassa subhojanam bhuñjitvā pāsādavarassa upari mahātale sirīgabbham pavisitvā sīlāni āvajjantassa. Tadā kira rājā pātova satasahassam vissajjetvā mahādānam datvā punapi soḷasahi gandhodakaghaṭehi sīsam nhāyitvā katapātarāso suddham uttarāsaṅgam ekamsam katvā uparipāsādassa sirīsanyane pallaṅkam ābhujitvā nisinno attano dānamayapuññasamudayam āvajjetvā nisīdati, ayam sabbacakkavattīnam dhammatā.

Tesam tam āvajjantānamyeva vuttappakārapuññakammapaccayam utusamuṭṭhānam nīlamaṇisaṅghāṭasadisam pācīnasamuddajalatalam chindamānam viya ākāsam alaṅkurumānam viya dībbam cakkaratanam pātubhavati. Tayidaṃ dībbānubhāvayuttattā dībbanti vuttaṃ. Sahassam assa arānanti sahassāram. Saha nemiyā saha nābhiyā cāti sanemikam sanābhikam. Sabbehi ākārehi paripūranti sabbākāraparipūrātā.

Tattha cakkāṇca tam ratijananatṭhena ratanañcāti cakkaratanam. Yāya pana tam nābhiyā “sanābhika”nti vuttaṃ, sā indanīlamaṇimayā hoti. Majjhe panassā rajatamayā panāḷi, yāya suddhasiniddhadantapantiyā hasamānam viya virocati. Majjhe chiddena viya candamaṇḍalena ubhosupi bāhirantesu rajatapaṭṭena kataparikkhepo hoti. Tesu panassā nābhipanāḷi parikkhepapaṭṭesu yuttatṭhāne paricchedalekhā suvibhattāva hutvā paññāyanti. Ayam tāvassa nābhiyā sabbākāraparipūrātā.

Yehi pana tam arehi “sahassāra”nti vuttaṃ, te sattaratanamayā sūriyarasmiyo viya pabhāsampannā honti. Tesampi ghaṭamaṇikaparicchedalekhādīni suvibhattāneva paññāyanti. Ayamassa arānam sabbākāraparipūrātā.

Yāya pana tam nemiyā saha “sanemika”nti vuttaṃ, sā bālasūriyarasmikalāpasiriṃ avahasamānā viya surattasuddhasiniddhapavāḷamayā hoti. Sandhīsu panassā sañjhārāgasassirikaṭṭajambonadapaṭṭā vaṭṭaparicchedalekhā ca suvibhattā

paññāyanti. Ayamassa nemiyā sabbākāraparipūrātā.

Nemimaṇḍalapiṭṭhiyaṃ panassa dasannaṃ dasannaṃ arānamantare dhamanavaṃso viya antosusiro chiddamaṇḍalacitto vātagāhī pavāḷadaṇḍo hoti, yassa vātena paharitassa sukusalasamannāhatassa pañcaṅgikatūriyassa viya saddo vaggu ca rajanīyo ca kamanīyo ca hoti. Tassa kho pana pavāḷadaṇḍassa upari setacchattaṃ, ubhosu passesu samosaritakusumadāmapantiyoti evaṃ samosaritakusumadāmapantisatadvayaparivārena setacchattasatadhārinā pavāḷadaṇḍasatena samupasobhitanemiparikkhepassa dvinnampi nābhipanālīnaṃ anto dve sihamukhāni honti, yehi tālakkhandhappamāṇā puṇṇacandakiraṇakalāpasassirikā taruṇaravisamānarattakambalagenḍukapariyantā ākāsagaṅgāgatisobhaṃ abhibhavamānā viya dve muttakalāpā olambanti, yehi cakkaratanena saddhiṃ ākāse samparivattamānehi tīṇi cakkāni ekato parivattantāni viya khāyanti. Ayamassa sabbaso sabbākāraparipūrātā.

Taṃ panetaṃ evaṃ sabbākāraparipūraṃ pakatiyā sāyamāsabhattaṃ bhuñjitvā attano attano gharadvāre paññattāsanesu nisīditvā pavattakathāsallāpesu manussesu vīthicatukkādīsū kīḷamāne dāraḷakajane nātiuccena nātinīcena vanasaṇḍamatthakāsannena ākāsappadesena upasobhayamānaṃ viya rukkhasākhaḅḅāni, dvādasayojanato paṭṭhāya suyyamānena madhurassarena sattānaṃ sotāni odhāpayamānaṃ yojanato paṭṭhāya nānappabhāsamudayasamujjalena vaṇṇena nayanāni samākaḍḍhantaṃ rañño cakkavattissa puññānubhāvaṃ ugghosayantaṃ viya rājadhāniabhimukhaṃ āgacchati.

Atha tassa cakkaratanassa saddassavaneneva “kuto nu kho, kassa nu kho ayaṃ saddo”ti āvajjitahadayānaṃ puratthimadisāṃ olokayamānānaṃ tesāṃ manussānaṃ aññataro aññataraṃ evamāha - “passa bho acchariyaṃ, ayaṃ puṇṇacando pubbe eko uggaḅḅhati, ajja pana attadutiyo uggaḅḅto, etaṇhi rājahaṃsamithunaṃ viya puṇṇacandamithunaṃ pubbāpariyena gaganatalaṃ abhilaṅghatī”ti. Tamañño āha - “kiṃ kathesi samma kahaṃ nāma tayā dve puṇṇacandā ekato uggaḅḅchantā diṭṭhapubbā, nanu esa tapanīyaraṃsidhāro piñcharakiraṇo divākaro uggaḅḅto”ti. Tamañño sitaṃ katvā evamāha - “kiṃ ummattosi, nanu kho idānimeva divākaro atthaṅgato, so kathaṃ imaṃ puṇṇacandaṃ anubandhamāno uggaḅḅchissati, addhā panetaṃ anekaratanappabhāsamujjalaṃ ekassa puññavato vimānaṃ bhavissatī”ti. Te sabbepi apasādayantā aññe evamāhaṃsu - “kiṃ bahuṃ vipalpatha, nevesa puṇṇacando, na sūriyo na devavimānaṃ. Na hetesaṃ evarūpā sirisampatti atthi, cakkaratanena panetena bhavitabba”nti.

Evaṃ pavattasallāpasseva tassa janassa candamaṇḍalaṃ ohāya taṃ cakkarataṃ abhimukhaṃ hoti. Tato tehi “kassa nu kho idaṃ nibbatta”nti vutte bhavanti vattāro - “na kassaci aññassa, nanu amhākaṃ rājā pūritacakkavattivatto, tassetāṃ nibbatta”nti. Atha so ca mahājano, yo ca añño passati, sabbo cakkarataṃ eva anugaḅḅhati. Tampi cakkarataṃ rañño yeva atthāya attano āgatabhāvaṃ ñāpetukāmaṃ viya sattakkhattuṃ pākāramatthakeneva nagaraṃ anusaṃyāyitvā rañño antepuraṃ padaḅḅhiṇaṃ katvā antepurassa uttarasīhapañjaraāsanne ṭhāne yathā gandhapupphādīhi sukhena sakkā hoti pūjetuṃ, evaṃ akkhāhataṃ viya tiṭṭhati.

Evam ̑hitassa panassa vātapānacchiddādīhi pavisitvā
nānāvīrāgaratanappabhāsamujjalaṃ anto pāsādaṃ alaṅkurumānaṃ pabhāsamūhaṃ
disvā dassanattāya sañjātābhilāso rājā hoti. Parijanopissa piyavacanapābhatena
āgantvā tamatthaṃ nivedeti. Atha rājā balavapītipāmojjaphuṭasarīro pallaṅkaṃ
mocetvā uttāyāsanaṃ sīhapañjarasamīpaṃ gantvā taṃ cakkaratanaṃ disvā “sutaṃ
kho pana meta”ntiādikaṃ cintanaṃ cintesi. Tena vuttaṃ - “disvāna rañño
khattiyassa...pe... assaṃ nu kho ahaṃ rājā cakkavattī”ti. Tattha so hoti rājā
cakkavattīti kittāvatā cakkavattī hoti? Ekaṅguladvaṅgulamattampi cakkaratane
ākāsaṃ abbhuggantvā pavatte.

Idāni tassa pavattāpanatthaṃ yaṃ kātabbaṃ taṃ dassento atha kho,
bhikkhaviēādimāha. Tattha uttāyāsanaṃ nisinnāsanaṃ uttāhitvā
cakkaratanasamīpaṃ āgantvā. Bhikkāraṃ gahetvāti hatthiṣoṇḍasadisapanāḷiṃ
suvaṇṇabhiṅkāraṃ ukkhipitvā vāmahatthena udakaṃ gahetvā. Pavattatu bhavaṃ
cakkaratanaṃ, abhivijjātu bhavaṃ cakkaratanaṃ. Anvadeva rājā cakkavattī
saddhiṃ caturaṅginiyā senāyāti sabbacakkavattīnaṃhi udakena abhisiṅcitvā
“abhivijjātu bhavaṃ cakkaratanaṃ”nti vacanasamanantameva vehāsaṃ
abbhuggantvā cakkaratanaṃ pavattati, yassa pavattisamakāleva so rājā
cakkavattī nāma hoti.

Pavatte pana cakkaratane taṃ anubandhamānova rājā cakkavattī yānavaraṃ āruya
vehāsaṃ abbhuggacchati, athassa chattaāmarādihattho pariṇāso ceva antepurāṇaṃ
ca. Tato nānappakāraṇakavacādisannāhavibhūsitena
vividhāharaṇappabhāsamujjalitena samussitaddhajaṇakapaṭimaṇḍitena attano
attano balakāyena saddhiṃ uparāṇasenaṃ pabhūṭayopi vehāsaṃ abbhuggantvā
rājānameva parivārenti. Rājayuttā pana janasaṅgahatthaṃ nagaravīthiṃsu bheriyo
carāpentī “tātā amhākaṃ rañño cakkaratanaṃ nibbattaṃ, attano attano
vibhavānurūpeṇa maṇḍitappasādhitaṃ sannipataṭhā”ti. Mahāṇaṃ pana pakatiyā
cakkaratanasaddeneva sabbakiccāni pahāya gandhapupphādīni ādāya sannipatitova,
sopi sabbo vehāsaṃ abbhuggantvā rājānameva parivārenti. Yassa yassa hi rañña
saddhiṃ gantukāmatā uppajjati, so so ākāsagatova hoti. Evam
dvādasayojanāyāmaṇḍitā parisā hoti. Tattha ekapurisopi chinnabhinnasarīro vā
kiliṭṭhavattho vā natthi. Suciparivāro hi rājā cakkavattī. Cakkavattiparisā nāma
vijjādharaṇaṃ viya ākāse gacchamānaṃ indanīlamanītale vipakīṇaratanasādisā
hoti. Tena vuttaṃ “anvadeva rājā cakkavattī saddhiṃ caturaṅginiyā senāyā”ti.

Tampi cakkaratanaṃ rukkhaggānaṃ uparūpaṃ nātiuccena gaganapadesena
pavattati, yathā rukkhānaṃ pupphaphalapallavehi atthikā tāni sukkena gahetum
sakkonti, bhūmiyaṃ ̑hitā “esa rājā, esa uparāṇā, esa senāpatī”ti sallakkhetum
sakkonti. ̑hānādīsopi iriyāpathesu yo yena icchati, so teneva gacchati.
Cittakammādisippapasutā cettha attano attano kiccaṃ karontāyeva gacchanti.
Yatheva hi bhūmiyaṃ, tathā nesaṃ sabbakiccāni ākāse ijjhanti. Evam
cakkavattiparisāṃ gahetvā taṃ cakkaratanaṃ vāmapassena sinerum pahāya
samuddassa uparibhāgena atthayojanasahassappamāṇaṃ pubbavidehaṃ gacchati.

Tattha yo vinibbedhena dvādasayojanāya parikkhepato chattiṃsayojanaparīsāya
sannivesakkhamo sulabhāhārūpakaraṇo chāyūdakasampanno sucisamatalo ramaṇiyo
bhūmibhāgo, tassa uparibhāge taṃ cakkaratanaṃ ākāse akkhāhataṃ viya tiṭṭhati.
Atha tena saññānena so mahāṇaṃ otaritvā yathāruci nhānabhojanādīni sabbakiccāni
karonto vāsaṃ kappeti, tena vuttaṃ “yasmim kho pana, bhikkhave, padese taṃ

cakkaratanam patitthāti, tattha rājā cakkavattī vāsam upeti saddhim caturaṅginiyā senāyā”ti.

Evaṃ vāsam upagate cakkavattimhi ye tattha rājāno, te “paracakkaṃ āgata”nti sutvāpi na balakāyaṃ sannipātetvā yuddhasajjā honti. Cakkaratanassa uppattisamanantarameva natthi so satto nāma, yo paccatthikasaññāya rājānaṃ ārabha āvudhaṃ ukkhipituṃ visaheyya. Ayamanubhāvo cakkaratanassa.

Cakkānubhāvena hi tassa rañño,
Arī asesā damathaṃ upenti;
Arindamaṃ nāma narādhipassa,
Teneva taṃ vuccati tassa cakkaṃ.

Tasmā sabbepi te rājāno attano attano rajjasirivibhavānurūpaṃ pābhaṃ gahetvā taṃ rājānaṃ upagamma onatasirā attano molīyamaṇippabhābhisekenassa pādapūjaṃ karonto “ehi kho mahārājā”tiādīhi vacanehi tassa kiṅkārappaṭissāvitam āpajjanti. Tena vuttaṃ ye kho pana, bhikkhave, puratthimāya...pe... anusāsa mahārājāti.

Tattha svāgatanti suāgamaṃ. Ekasmiñhi āgate socanti, gate nandanti. Ekasmiṃ āgate nandanti, gate socanti. Tādiso tvaṃ āgatanandano gamanasocano, tasmā tava āgamaṃ suāgamananti vuttaṃ hoti. Evaṃ vutte pana cakkavattī nāpi “ettakaṃ nāma me anuvassaṃ baliṃ upakappethā”ti vadati, nāpi aññassa bhogaṃ acchinditvā aññassa deti. Attano pana dhammarājabhāvassa anurūpāya paññāya pāṇātipātādīni upaparikkhitvā pemaṇiyena mañjunā sarena “passatha tātā, pāṇātipāto nāmesa āsevito bhāvito bahulīkato nirayaṃvattaniko hotī”tiādinā nayena dhammaṃ desetvā “pāṇo na hantabbo”tiādikaṃ ovādaṃ deti. Tena vuttaṃ rājā cakkavattī evamāha pāṇo na hantabbo...pe... yathābhuttaṃca bhuñjathāti.

Kiṃ pana sabbepi rañño imaṃ ovādaṃ gaṇhantīti. Buddhassapi tāva sabbe na gaṇhanti, rañño kiṃ gaṇhissanti. Tasmā ye paṇḍitā vibhāvino, te gaṇhanti. Sabbe pana anuyantā bhavanti. Tasmā “ye kho pana, bhikkhave”tiādimāha.

Atha taṃ cakkaratanam evaṃ pubbavidehavāsīnaṃ ovāde dinne katapātarāse cakkavattībalena vehāsaṃ abbhuggantvā puratthimaṃ samuddaṃ ajjhogāhati. Yathā yathā ca taṃ ajjhogāhati, tathā tathā agadagandhaṃ ghāyitvā saṃkhittaphaṇo nāgarājā viya saṃkhittaūmivipphāraṃ hutvā ogacchamānaṃ mahāsamuddasallīlaṃ yojanamattaṃ ogantvā antosamudde veluriyabhitti viya tiṭṭhati. Taṅkhaṇaṇñeva ca tassa rañño puññasiriṃ daṭṭhukāmāni viya mahāsamuddatale vippakiṇṇāni nānāratanāni tato tato āgantvā taṃ padesaṃ pūrayanti. Atha sā rājaparisā taṃ nānāratanaparipūraṃ mahāsamuddatalaṃ disvā yathāruci ucchaṅgādīhi ādiyati, yathāruci ādinnaratanāya pana parisāya taṃ cakkaratanam paṭinivattati. Paṭinivattamāne ca tasmiṃ parisā aggato hoti, majjhe rājā, ante cakkaratanam. Tampi jalaṇidhijalaṃ palobhiyamānamiva cakkaratanasiriyā, asahamānamiva ca tena viyogaṃ, nemimaṇḍalapariyantaṃ abhihanantaṃ niranantameva upagacchati.

257. Evaṃ rājā cakkavattī puratthimasamuddapariyantaṃ pubbavidehaṃ abhivijinitvā dakkhiṇasamuddapariyantaṃ jambudīpaṃ vijetukāmo cakkaratanadesitena maggena dakkhiṇasamuddābhimukho gacchati. Tena vuttaṃ atha kho taṃ, bhikkhave, cakkaratanam puratthimasamuddaṃ ajjhogāhetvā paccuttaritvā dakkhiṇaṃ disaṃ pavattatīti. Evaṃ pavattamānassa pana tassa

pavattanavidhānaṃ senāsanniveso paṭirājagamaṇaṃ tesāṃ anusāsanippadānaṃ dakkhiṇasamuddaṃ ajjhogāhanaṃ samuddasallissa ogacchanaṃ ratanādānanti sabbāṃ purimanayeneva veditabbāṃ.

Vijinitvā pana taṃ dasasahassayojanappamāṇaṃ jambudīpaṃ dakkhiṇasamuddatopi paccuttarivā sattayojanasahassappamāṇaṃ aparagoyānaṃ vijetaṃ pubbe vuttanayeneva gantvā tampi samuddapariyantaṃ tatheva abhivijinitvā pacchimasamuddatopi paccuttarivā aṭṭhayojanasahassappamāṇaṃ uttarakuruṃ vijetaṃ tatheva gantvā tampi samuddapariyantaṃ tatheva abhivijiya uttarasamuddatopi paccuttarati.

Ettāvatā rañña cakkavattinā cāturantāya pathaviyā ādhipaccaṃ adhigataṃ hoti. So evaṃ vijitavijayo attano rajasirisampattidassanattaṃ sapariso uddhaṃ gaganatalaṃ abhilaṅghitvā suvikasitapadumuppalapuṇḍarīkavanavicitte cattāro jātassare viya pañcasatapañcasataparittadīpaparivāre cattāro mahādīpe oloketvā cakkaratanadesiteneva maggena yathānukkamaṃ attano rājadhānimeva paccāgacchati. Atha taṃ cakkarataṃ antepuradvāraṃ sobhayamānaṃ viya hutvā tiṭṭhati.

Evaṃ patitṭhite pana tasmaṃ cakkaratane rājantepure ukkāhi vā dīpikāhi vā kiñci karaṇīyaṃ na hoti, cakkaratanobhāsoyeva rattiṃ andhakāraṃ vidhamati. Ye ca pana rattiṃ andhakāratthikā honti, tesāṃ andhakārameva hoti. Tena vuttaṃ dakkhiṇasamuddaṃ ajjhogāhetvā...pe... evarūpaṃ cakkarataṃ pātubhavatīti.

Hatthiratanavaṇṇanā

258. Evaṃ pātubhūtacakkaratanassa panassa cakkavattino amaccā pakatimaṅgalahatthiṭṭhānaṃ sucibhūmibhāgaṃ kāretvā haricandanādīhi surabhiḡandhehi upalimpāpetvā heṭṭhā vicittavaṇṇasurabhikusumasamākiṇṇaṃ upari suvaṇṇatāraḡānaṃ antarantarā samosaritamānuñña-kusumadāmappaṭimaṇḡitavitānaṃ devavimānaṃ viya abhisāṅkharitvā “evarūpassa nāma deva hatthiratanassa āgamaṇaṃ cintethā”ti vadanti. So pubbe vuttanayeneva mahādānaṃ datvā sīlāni samādāya taṃ puññaṃ sampattiṃ āvajjanto nisīdati, athassa puññaṃ ubhāvācodito chaddantakulā vā uposathakulā vā taṃ sakkāraṃ viṇeṇa anubhavitukāmo taruṇaravimaṇḡalābhiraṭṭacaraṇa-gīvaṃ mukhappaṭimaṇḡitavisuddhasetasarīro sattappaṭiṭṭho susaṇṇitaṅgapaccaṅgasanniveso vikaṣitaratta-padumacārupokkharo iddhiṃ yogī viya vehāsaṃ gamanasamattho manosilācuṇṇaraṇḡitapariyanto viya rajatapabbato hatthiṣeṭṭho tasmaṃ padese patitṭhāti. So chaddantakulā āgacchanto sabbakaniṭṭho āgacchati, uposathakulā sabbajeṭṭho. Pāliyaṃ pana “uposatho nāgarājā” icceva āgacchati. Svāyaṃ pūritacakkavattivattānaṃ cakkavattīnaṃ sutte vuttanayeneva cintayantānaṃ āgacchati, na itaresaṃ. Sayameva pakatimaṅgalahatthiṭṭhānaṃ āgantvā maṅgalahatthiṃ apanetvā tattha tiṭṭhati. Tena vuttaṃ puna caparaṃ, bhikkhave...pe... nāgarājāti.

Evaṃ pātubhūtaṃ pana taṃ hatthirataṃ disvā hatthigopakādayo haṭṭhatuṭṭhā vegena gantvā rañña ārocenti. Rājā turitaturitaṃ āgantvā taṃ disvā pasannacitto “bhaddakaṃ vata bho hatthiyānaṃ, sace damathaṃ upeyyā”ti cintayanto hatthaṃ pasāreti. Atha so gharadhenuvacchako viya kaṇṇe olambetvā sūratabhāvaṃ dassento rājānaṃ upasaṅkamati, rājā taṃ abhiruhitukāmo hoti. Athassa pariṇā ādhippāyaṃ ṇatvā taṃ hatthirataṃ sovaṇṇaddhaṃ sovaṇṇālaṅkāraṃ

hemajālapaṭicchannaṃ katvā upanenti. Rājā taṃ anisīdāpetvāva sattaratanamayāya nisseṇiyā abhiruyha ākāsaṃ gamananinnacitto hoti. Tassa saha cittuppādeneva so hatthirājā rājahaṃso viya indanīlamaṇippabhājālanīlagaganatalaṃ abhilaṅghati, tato cakkacārikāya vuttanayeneva sakalarājaparisā. Iti sapariso rājā antopātarāseyeva sakalapathaviṃ anusamāyāyitvā rājadhāniṃ paccāgacchati, evaṃ mahiddhikaṃ cakkavattino hatthiratanāṃ hoti. Tena vuttaṃ disvāna rañño cakkavattissa...pe... evarūpaṃ hatthiratanāṃ pātubhavatīti.

Assaratanavaṇṇanā

Evaṃ pātubhūtahatthiratanassa pana cakkavattino parisā pakatimaṅgalaassaṭṭhānaṃ sucisamatalaṃ kāretvā alaṅkaritvā ca purimanayeneva rañño tassa āgamanacintanattaṃ ussāhaṃ janenti. So purimanayeneva katadānasakkāro samādinnaśīlova pāsādāle nisinno puññasampattiṃ samanussarati, athassa puññānubhāvācodito sindhavaikulato vijjullatāvinaddhasaradakālasetavalāhakarāsisassiriko rattapādo rattatuṇḍo candappabhāpuñjasadisuddhasiniddhaghanasaṅghātasarīro kākagīvā viya indanīlamaṇi viya ca kāḷavaṇṇena sīsena samannāgatattā kālasīso suṭṭhu kappetvā ṭhapitehi viya muñjasadisēhi saṅghavaṭṭaujugatigatehi kesehi samannāgatattā muñjakeso vehāsaṅgamo valāhako nāma assarājā āgantvā tasmīṃ ṭhāne patiṭṭhāti. Sesam sabbam hatthiratanā vuttanayeneva veditabbaṃ. Evarūpaṃ assaratanāṃ sandhāya bhagavā puna caparantiādimāha.

Maṇiratanavaṇṇanā

Evaṃ pātubhūtaassaratanassa pana rañño cakkavattissa catuhatthāyāmaṃ sakaṭaṇābhisamappamāṇaṃ ubhosu antesu kaṇṇikapariyantato viniggatasuparisuddhamuttākalāpehi dvīhi kañcanapadumehi alaṅkataṃ caturāsītimaṇisaḥsaparivāraṃ tārāgaṇaparivutassa puṇṇacandassa sirīṃ paṭippahamaṇaṃ viya vepullapabbataṃ maṇiratanāṃ āgacchati. Tassevaṃ āgatassa muttājālake ṭhapetvā veḷuparamparāya saṭṭhihatthappamāṇaṃ ākāsaṃ āropitassa rattibhāge samantā yojanappamāṇaṃ okāsaṃ ābhā pharati, yāya sabbo so okāso aruṇuggamanavelā viya sañjātāloko hoti. Tato kassakā kasikammaṃ, vāṇijā āpaṇugghāṭanaṃ, te te ca sippino taṃ taṃ kammantaṃ payojenti divāti maññaṃ. Tena vuttaṃ puna caparaṃ, bhikkhave...pe... maṇiratanāṃ pātubhavatīti.

Itthiratanavaṇṇanā

Evaṃ pātubhūtamaṇiratanassa pana cakkavattissa visayasukhavisesakāraṇaṃ itthiratanāṃ pātubhavatī. Maddarājakulato vā hissa aggamaheṣiṃ ānenti, uttarakuruto vā puññānubhāvena sayam āgacchati. Avasesā panassā sampatti “puna caparaṃ, bhikkhave, rañño cakkavattissa itthiratanāṃ pātubhavatī abhirūpā dassaniyā”tiādinā nayena pāḷiyaṃyeva āgatā.

Tattha saṅghānapāripūriyā adhikaṃ rūpaṃ assāti abhirūpā. Dissamānā ca cakkhūni pīṇayati, tasmā aññaṃ kiccavikkhepaṃ hitvāpi daṭṭhabbāti dassaniyā. Dissamānā ca somanassavasena cittaṃ pasādetīti pāsādikā. Paramāyāti evaṃ pasādāvahattā uttamāya. Vaṇṇapokkharatāyāti vaṇṇasundaratāya. Samannāgatāti upetā. Abhirūpā vā yasmā nātidīghā nātirassā dassaniyā yasmā nātikisā nātithūlā, pāsādikā yasmā nātikālikā naccodātā. Paramāya vaṇṇapokkharatāya samannāgatā yasmā atikkantā

mānusaṃ vaṇṇaṃ appattā dibbavaṇṇaṃ. Manussānañhi vaṇṇābhā bahi na niccharati, devānaṃ atidūraṃ niccharati, tassā pana dvādasahatthappamāṇaṃ padesaṃ sarīrābhā obhāseti.

Nātidīghādīsu cassā paṭhamayugaḷena ārohasampatti, dutiyayugaḷena pariṇāhasampatti, tatiyayugaḷena vaṇṇasampatti vuttā. Chahi vāpi etehi kāyavipattiyā abhāvo, atikkantā mānusaṃ vaṇṇanti iminā kāyasampatti vuttā.

Tūlapicuno vā kappāsapicuno vāti sappimaṇḍe pakkhipitvā ṭhapitassa satavihatassa tūlapicuno vā satavihatassa kappāsapicuno vā kāyasamphasso hoti. Sīteti rañño sītakāle. Uṇheti rañño uṇhakāle. Candanagandhoti niccakālameva supisitassa abhinavassa catujjātisaṃyogitassa haricandanassa gandho kāyato vāyati. Uppalagandhoti hasitakathitakālesu mukhato nikkhanto taṅkhaṇaṃ vikāsitasseva nīluppalassa atisurabhigandho vāyati.

Evaṃ rūpasamphassagandhasampattiyuttāya panassā sarīrasampattiyā anurūpaṃ ācāraṃ dassetuṃ taṃ kho panātiādi vuttaṃ. Tattha rājānaṃ disvā nisinnāsanato aggidaḍḍhā viya paṭhamameva utṭhātīti pubbuṭṭhāyinī. Tasmīṃ nisinne tassa rañño tālavaṇṇena bījanādikkiccam katvā pacchā nipatati nisīdatīti pacchānipātīnī. Kiṃ karomi devāti tassa kiṃkāraṃ paṭissāvetīti kiṃkārapaṭissāvinī. Rañño manāpameva carati karotīti manāpacārinī. Yaṃ rañño piyaṃ, tadeva vadatīti piyavādinī.

Idāni svāssā ācāro bhāvasuddhiyā eva, na sātṭheyyenāti dassetuṃ taṃ kho panātiādīmāha. Tattha no aticaratīti na atikkamitvā carati, aññaṃ purisaṃ cittenapi na patthetīti vuttaṃ hoti. Tattha ye tassā ādimhi “abhirūpā”tiādayo ante “pubbuṭṭhāyinī”tiādayo guṇā vuttā, te pakatiguṇā eva “atikkantā mānusaṃ vaṇṇa”ntiādayo pana cakkavattino puññaṃ upanissāya cakkaratanapātubhāvato paṭṭhāya purimakammānubhāvena nibbattantīti veditabbā. Abhirūpatādikāpi vā cakkaratanapātubhāvato paṭṭhāya sabbākārapāripūrā jātā. Tenāha evarūpaṃ itthiratanam pātubhavatīti.

Gahapatiratanavaṇṇanā

Evaṃ pātubhūtaithiratanassa pana rañño cakkavattissa dhanakaraṇīyānaṃ kiccānaṃ yathāsukhappavattanatthaṃ gahapatiratanam pātubhavati. So pakatiyāva mahābhogo mahābhogakule jāto rañño dhanarāsivaḍḍhako seṭṭhi gahapati hoti, cakkaratanānubhāvasahitaṃ panassa kammavipākajaṃ dibbacakkhu pātubhavati, yena antopathaviyaṃ yojanabbhantare nidhiṃ passati. So taṃ sampattiṃ disvā tuṭṭhahadayo gantvā rājānaṃ dhanena pavāretvā sabbāni dhanakaraṇīyāni sampādeti. Tena vuttaṃ puna caparaṃ, bhikkhave...pe... evarūpaṃ gahapatiratanam pātubhavatīti.

Pariṇāyakaratanavaṇṇanā

Evaṃ pātubhūtagahapatiratanassa pana rañño cakkavattissa sabbakiccasamvidhānasamatthaṃ pariṇāyakaratanam pātubhavati. So rañño jeṭṭhaputtova hoti. Pakatiyā eva paṇḍito byatto medhāvī, rañño puññānubhāvaṃ nissāya panassa attano kammānubhāvena paracittaññaṃ uppajjati. Yena dvādasayojanāya rājaparisāya cittācāraṃ ñatvā rañño ahite hite ca vavatthapetuṃ samattho hoti. Sopi taṃ attano ānubhāvaṃ disvā tuṭṭhahadayo rājānaṃ sabbakiccānusāsanena pavāreti. Tena vuttaṃ puna caparaṃ...pe... pariṇāyakaratanam pātubhavatīti. Tattha ṭhapetabbaṃ ṭhapetunti tasmīṃ tasmīṃ

ṭhānantare ṭhapetabbaṃ ṭhapetuṃ.

259. Samavepākinīyātiādi heṭṭhā vuttameva.

260. Kaṭaggahenāti jayaggāhena. Mahantaṃ bhogakkhandhanti ekappahāreneva dve vā tīṇi vā sataśassāni. Kevalā paripūrā paṇḍitabhūmīti paṇḍito tīṇi sucaritāni pūretvā sagge nibbattati, tato manussalokaṃ āgacchanto kularūpabhogasampattiyaṃ nibbattati, tattha ṭhito tīṇi ca sucaritāni pūretvā puna sagge nibbattatīti ayaṃ sakalā paripuṇṇā paṇḍitabhūmi. Sesaṃ sabbattha uttānamevāti.

Papañcasūdaniyā majjhimanikāyaṭṭhakathāya

Bālapaṇḍitasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Devadūtasuttavaṇṇanā

261. Evaṃ me sutanti devadūtasuttaṃ. Tattha dve agārātiādi assapurasutte vitthāritameva.

262. Nirayaṃ upapannāti bhagavā katthaci nirayato paṭṭhāya desanaṃ devalokena osāpeti, katthaci devalokato paṭṭhāya nirayena osāpeti. Sace saggasampattiṃ vitthāretvā kathetukāmo hoti, nirayadukkhaṃ ekadesato katheti, tiracchānāyonidukkhaṃ pettivisayadukkhaṃ manussalokasampattiṃ ekadesato katheti, saggasampattimeva vitthāreti. Sace nirayadukkhaṃ vitthāretvā kathetukāmo hoti, devalokamanussalokesu sampattiṃ tiracchānāyonipettivisayesu ca dukkhaṃ ekadesato katheti, nirayadukkhaṃ eva vitthāreti. So imasmiṃ sutte nirayadukkhaṃ vitthāretukāmo, tasmā devalokato paṭṭhāya desanaṃ nirayena osāpeti. Devalokamanussalokasampattiyo tiracchānāyonipettivisayadukkhaṃ ca ekadesato kathetvā nirayadukkhaṃ eva vitthārena kathetuṃ tamenāṃ, bhikkhave, nirayapālātiādimāha.

Tattha ekacce therā “nirayapālā nāma natthi, yantarūpaṃ viya kammameva kāraṇaṃ kāreti”ti vadanti. Tesaṃ taṃ “atthi niraye nirayapālāti, āmantā, atthi ca kāraṇikā”tiādinā nayena abhidhamme paṭisedhitameva. Yathā hi manussaloke kammakāraṇakāraṇā atthi, evameva niraye nirayapālā atthīti. Yamassa raññoti yamarājā nāma vemānikapetarājā, ekasmiṃ kāle dibbavimāne dibbakapparukkhadibbauyyānadibbanāṭakādisampattiṃ anubhavati, ekasmiṃ kāle kammavipākaṃ, dhammiko rājā. Na cesa ekova hoti, catūsu pana dvāresu cattāro janā honti. Nāddasanti attano santike pesitassa kassaci devadūtassa abhāvaṃ sandhāya evaṃ vadati. Atha naṃ yamo “nāyaṃ bhāsitassa atthaṃ sallakkhetī”ti ṇatvā sallakkhāpetukāmo ambhotiādimāha.

Jātidhammoti jātisabhāvo, aparimutto jātiyā, jāti nāma mayhaṃ abbhantareyeva atthīti. Parato jarādhammotiādisupi eseva nayo.

263. Paṭṭhamāṃ devadūtaṃ samanuyuñjitvāti ettha daharakumāro atthato evaṃ vadati nāma “passatha, bho, mayhampi tumhākaṃ viya hatthapādā atthi, sake panamhi muttakarīse palipanno, attano dhammatāya uṭṭhahitvā nhāyituṃ na sakkomi, ahaṃ kiliṭṭhagattomhi, nhāpetha manti vattumpi na sakkomi, jātitomhi aparimuttatāya ediso jāto. Na kho panāhameva, tumhepi jātito aparimuttāva.

Yatheva hi mayhaṃ, evaṃ tumhākampi jāti āgamissati, iti tassā pure āgamanāva kalyāṇaṃ karoṭhā''ti. Tenesa devadūto nāma jāto, vacanatto pana maghadevasutte vuttova.

Dutiyāṃ devadūtanti etthāpi jarājiṇṇasatto atthato evaṃ vadati nāma -''passatha, bho, ahampi tumhe viya taruṇo ahosiṃ ūrubalabāhubalajavanasampanno, tassa me tā balajavanasampattiyo antarahitā, vijjamānāpi me hatthapādā hatthapādakiccaṃ na karonti, jarāyamhi aparimuttatāya ediso jāto. Na kho panāhameva, tumhepi jarāya aparimuttāva. Yatheva hi mayhaṃ, evaṃ tumhākampi jarā āgamissati, iti tassā pure āgamanāva kalyāṇaṃ karoṭhā''ti. Tenesa devadūto nāma jāto.

Tatiyāṃ devadūtanti etthāpi gilānasatto atthato eva vadati nāma -''passatha, bho, ahampi tumhe viya nirogo ahosiṃ, somhi etarahi byādhinā abhihato sake muttakarīse palipanno, uṭṭhātumpi na sakkomi, vijjamānāpi me hatthapādā hatthapādakiccaṃ na karonti, byādhitoṃhi aparimuttatāya ediso jāto. Na kho panāhameva, tumhepi byādhito aparimuttāva. Yatheva hi mayhaṃ, evaṃ tumhākampi byādhi āgamissati, iti tassā pure āgamanāva kalyāṇaṃ karoṭhā''ti. Tenesa devadūto nāma jāto.

265. Catutthaṃ devadūtanti ettha pana kammakāraṇā vā devadūtāti kātabbā kammakāraṇikā vā. Tattha pana kammakāraṇapakke bāttiṃsa tāva kammakāraṇā atthato evaṃ vadanti nāma - ''mayaṃ nibbattamānā na rukke vā pāsāṇe vā nibbattāma, tumhādisānaṃ sarīre nibbattāma, iti amhākaṃ pure nibbattitova kalyāṇaṃ karoṭhā''ti. Tenete devadūtā nāma jātā. Kammakāraṇikāpi atthato evaṃ vadanti nāma - ''mayaṃ dvattiṃsa kammakāraṇā karontā na rukkhādīsu karoma, tumhādisesu sattesuyeva karoma, iti amhākaṃ tumhesu pure kammakāraṇākaraṇatova kalyāṇaṃ karoṭhā''ti. Tenetepi devadūtā nāma jātā.

266. Pañcamaṃ devadūtanti ettha matakasatto atthato evaṃ vadati nāma - ''passatha bho maṃ āmakasusāne chaḍḍitaṃ uddhumātakādibhāvaṃ pattaṃ, maraṇatoṃhi aparimuttatāya ediso jāto. Na kho panāhameva, tumhepi maraṇato aparimuttāva. Yatheva hi mayhaṃ, evaṃ tumhākampi maraṇaṃ āgamissati, iti tassā pure āgamanāva kalyāṇaṃ karoṭhā''ti. Tenesa devadūto nāma jāto.

Imaṃ pana devadūtānuyogaṃ ko labhati, ko na labhatīti? Yena tāva bahuṃ pāpaṃ kataṃ, so gantvā niraye nibbattatiyeva. Yena pana parittaṃ pāpakammaṃ kataṃ, so labhati. Yathā hi sabhaṇḍaṃ coraṃ gahetvā kattabbameva karonti, na vinicchinti. Anuvijjivā gahitaṃ pana vinicchayaṭṭhānaṃ nayanti, so vinicchayaṃ labhati. Evaṃsampaḍametaṃ. Parittapāpakammā hi attano dhammatāyapi saranti, sāriyamānāpi saranti.

Tattha dīghajayantadamiḷo nāma attano dhammatāya sari. So kira damiḷo sumanagirivihāre ākāsacetiyaṃ rattapaṭena pūjesi. Atha niraye ussadasāmaṇṇe nibbatto aggijālasaddaṃ sutvāva attano pūjitapaṭaṃ anussari, so gantvā sagge nibbatto. Aparopi puttassa daharabhikkhuno khalisāṭakaṃ dento pādamūle ṭhapesi, maraṇakālaṃhi paṭapaṭāti sadde nimittaṃ gaṇhi, sopi ussadasāmaṇṇe nibbatto jālasaddena taṃ sāṭakaṃ anussarivā sagge nibbatto. Evaṃ tāva attano dhammatāya kusalaṃ kammaṃ saritvā sagge nibbattatīti.

Attano dhammatāya asarante pana pañca devadūte pucchati. Tattha koci paṭhamena devadūtena sarati, koci dutiyādīhi. Yo pana pañcahipi na sarati, taṃ yamo rājā sayamaṃ sāreti. Eko kira amacco sumanapupphakumbhena mahācetiyaṃ pūjetvā yamassa pattiṃ adāsi, taṃ akusalakammena niraye nibbattaṃ yamassa santikaṃ nayimsu. Tasmim pañcahipi devadūtehi kusale asarante yamo sayamaṃ olokeno disvā - “nanu tvaṃ mahācetiyaṃ sumanapupphakumbhena pūjetvā mayhaṃ pattiṃ adāsī”ti sāresi, so tasmim kāle saritvā devalokaṃ gato. Yamo pana sayamaṃ oloketvāpi apassanto - “mahādukkhaṃ nāma anubhavissati ayaṃ satto”ti tuṇhī hoti.

267. Mahānirayeti avīcimahānirayamhi. Kiṃ panassa pamāṇaṃ? Abbhantaram āyāmena ca vitthārena ca yojanasataṃ hoti. Lohapathavī lohachadanaṃ ekekā ca bhitti navanavayojanikā hoti. Puratthimāya bhittiyā acci utṭhitā pacchimaṃ bhittiṃ gahetvā taṃ vinivijjhivā parato yojanasataṃ gacchati. Sesadisāsupi eseva nayo. Iti jālapariyantavasena āyāma vitthārato aṭṭhārasayojanādhikāni tīṇi yojanasatāni, parikkhepato pana navayojanasatāni catupaṇṇāsayojanāni, samantā pana ussadehi saddhiṃ dasayojanasahassaṃ hoti.

268. Ubbhataṃ tādiseva hotīti ettha akkantapadaṃ yāva aṭṭhito daḷhaṃ uddharitumeva na sakkā. Ayaṃ panettha attho - heṭṭhato paṭṭhāya ḍayhati, uparito paṭṭhāya jhāyati, iti akkamanakāle ḍayhamānaṃ paññāyati, uddharaṇakāle tādiseva, tasmā evaṃ vuttaṃ. Bahusampattoti bahūni vassasatavassasahassāni sampatto.

Kasmā panesa narako avīcīti saṅkhaṃ gatoti. Vīci nāma antaraṃ vuccati, tattha ca aggijālānaṃ vā sattānaṃ vā dukkhassa vā antaraṃ natthi. Tasmā so avīcīti saṅkhaṃ gatoti. Tassa hi puratthimabhittito jālā utṭhitā saṃsibbamānā yojanasataṃ gantvā pacchimabhittiṃ vinivijjhivā parato yojanasataṃ gacchati. Sesadisāsupi eseva nayo.

Imesaṃ channaṃ jālānaṃ majjhe nibbatta devadatto, tassa yojanasatappamāṇo attabhāvo, dve pādā yāva gopphakā lohapathaviṃ pavitṭhā, dve hatthā yāva maṇibandhā lohabhittiyo pavitṭhā, sīsaṃ yāva bhamukaṭṭhito lohachadane pavitṭhaṃ, adhobhāgena ekaṃ lohasūlaṃ pavisitvā kāyaṃ vinivijjhantaṃ chadane pavitṭhaṃ, pācīnabhittito nikkhantasūlaṃ hadayaṃ vinivijjhivā pacchimabhittiṃ pavitṭhaṃ, uttarabhittito nikkhantasūlaṃ phāsukā vinivijjhivā dakkhiṇabhittiṃ pavitṭhaṃ. Niccale tathāgatamhi aparaddhattā niccalova hutvā paccatīti kamma sarikkhatāya ediso jāto. Evaṃ jālānaṃ nirantaratāya avīci nāma.

Abbhantare panassa yojanasatike ṭhāne nāliyaṃ koṭṭetvā pūritapiṭṭhaṃ viya sattā nirantarā, “imasmim ṭhāne satto atthi, imasmim natthī”ti na vattabbaṃ, gacchantānaṃ ṭhitānaṃ nisinnānaṃ nipannānaṃ anto natthi, gacchante vā ṭhite vā nisinne vā nipanne vā aññamaññaṃ na bādhanti. Evaṃ sattānaṃ nirantaratāya avīci.

Kāyadvāre pana cha upekkhāsahagatāni cittāni uppajjanti, ekaṃ dukkhasahagataṃ. Evaṃ santepi yathā jivhagge cha madhubindūni ṭhapetvā ekasmim tambalohabindumhi ṭhapite anudahanabalavatāya tadeva paññāyati, itarāni abbohārikāni honti, evaṃ anudahanabalavatāya dukkhamevettha nirantaram, itarāni abbohārikānīti. Evaṃ dukkhassa nirantaratāya avīci.

269. Mahantoti yojanasatiko. So tattha patatīti eko pādo mahāniraye hoti, eko gūthaniraye nipatati. Sūcimukhāti sūcisadisamukhā, te hatthigīvappamāṇā ekadoṇikanāvāppamāṇā vā honti.

Kukkulanirayoti yojanasatappamāṇova anto kūṭāgāramattavitaccitaāṅgārapuṇṇo ādittachārikanirayo, yattha patitapatitā kudrūsakarāsimhi khittaphālavāsisilādīni viya heṭṭhimatalameva gaṇhanti.

Āropentīti ayadaṇḍehi pothentā āropenti. Tesam ārohanakāle te kaṇṭakā adhomukhā honti, orohanakāle uddhammukhā.

Vāteritānīti kammamayena vātena calitāni. Hatthampi chindantīti phalake maṃsam viya koṭṭayamānāni chindanti. Sace uṭṭhāya palāyati, ayopākāro samuṭṭhahitvā parikkhipati, heṭṭhā khuradhārā samuṭṭhāti.

Khārodakā nadīti vetaraṇī nāma tambalohanadī. Tattha ayomayāni kharavālika-pokkharapattāni, heṭṭhā khuradhārā ubhosu tīresu vettalatā ca kusatiṇāni ca. So tattha dukkhā tibbā kharāti so tattha uddhañca adho ca vuyhamāno pokkharapattesu chijjati. Siṅghāṭakasaṇṭhānāya kharavālikāya kaṇṭakehi vijjhiyati, khuradhārāhi phāliyati, ubhosu tīresu kusatiṇehi vilekhati, vettalatāhi ākaḍḍhiyati, tikkhasattīhi phāliyati.

270. Tattena ayosaṅkunāti tena jigacchitomhīti vutte mahantaṃ lohacchimaṃ lohaguḷānaṃ pūretvā taṃ upagacchanti, so lohaguḷabhāvaṃ ṇatvā dante samphuseti, athassa te tattena ayosaṅkunā mukhaṃ vivaranti, tambalohadhārehi mahantena lohakaṭṭhena tambalohaṃ upanetvā evamevaṃ karonti. Puna mahānirayeti evaṃ pañcavidhabandhanato paṭṭhāya yāva tambalohapānā tambalohapānato paṭṭhāya puna pañcavidhabandhanādīni kāretvā mahāniraye pakkhipanti. Tattha koci pañcavidhabandhaneneva muccati, koci dutiyena, koci tatiyena, koci tambalohapānena muccati, kamme pana aparikkhīṇe puna mahāniraye pakkhipanti.

Idaṃ pana suttaṃ gaṇhanto eko daharabhikkhu, - “bhante, ettaṃ dukkhamanubhavasattaṃ punapi mahāniraye pakkhipanti”ti āha. Āma, āvuso, kamme aparikkhīṇe punappunaṃ evaṃ karontīti. Tiṭṭhatu, bhante, uddeso, kammaṭṭhānameva kathethāti kammaṭṭhānaṃ kathāpetvā sotāpanno hutvā āgamma uddesaṃ aggahesi. Aññesampi imasmiṃ padese uddesaṃ ṭhapetvā arahattaṃ pattānaṃ gaṇanā natthi. Sabbabuddhānañcetaṃ suttaṃ avijahitameva hoti.

271. Hīnakāyūpagāti hīnakāyaṃ upagatā hutvā. Upādāneti taṇhādiṭṭhigahaṇe. Jātimaraṇasambhaveti jātiyā ca maraṇassa ca kāraṇabhūte. Anupādāti catūhi upādānehi anupādiyitvā. Jātimaraṇasaṅkhayeti jātimaraṇasaṅkhayasaṅkhāte nibbāne vimuccanti.

Diṭṭhadhammābhiniḃbutāti diṭṭhadhamme imasmiṃyeva attabhāve sabbakilesanibbānena nibbutā. Sabbadukkaṃ upaccagunti sabbadukkhātikkantā nāma honti.

Papañcasūdanīyā majjhimanikāyaṭṭhakathāya

Devadūtasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Tatīyavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια. 2. Η συλλογή των μεσαίου μήκους ομιλιών - Σχόλια. 3. Σχόλια για τις τελευταίες πενήντα ομιλίες. 3. Το κεφάλαιο για την κενότητα έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org